

TEZĂ DE DOCTORAT

rezumat

CONSTRUCȚIA NAȚIUNII ȘI PROBLEMA IDENTITARĂ ÎN ROMÂNIA MARE. CAZUL SUDULUI BASARABIEI

Doctorand

Oana-Maria MITU

Președinte comisie

Prof. univ. dr. hab. Nicoleta IFRIM

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

Conducător științific

Prof. univ. dr. hab. Arthur-Viorel TULUȘ

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

Referenți științifici

Prof. univ. dr. hab. Ștefan PURICI

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România

Conf. univ. dr. hab. Gheorghe E. COJOCARU

Institutul de Istorie, Ministerul Educației, Culturii și
Cercetării, Republica Moldova

Prof. univ. dr. hab. George-Eugen ENACHE

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

Seria U3: Istorie Nr. 14

GALAȚI

2021

Seriile tezelor de doctorat susținute public în UDJG începând cu 1 octombrie 2013 sunt:

Domeniul fundamental ȘTIINȚE INGINEREȘTI

- Seria I 1: **Biotehnologii**
- Seria I 2: **Calculatoare și tehnologia informației**
- Seria I 3: **Inginerie electrică**
- Seria I 4: **Inginerie industrială**
- Seria I 5: **Ingineria materialelor**
- Seria I 6: **Inginerie mecanică**
- Seria I 7: **Ingineria produselor alimentare**
- Seria I 8: **Ingineria sistemelor**
- Seria I 9: **Inginerie și management în agricultură și dezvoltare rurală**

Domeniul fundamental ȘTIINȚE SOCIALE

- Seria E 1: **Economie**
- Seria E 2: **Management**
- Seria SSEF: **Știința sportului și educației fizice**

Domeniul fundamental ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ARTE

- Seria U 1: **Filologie-Engleză**
- Seria U 2: **Filologie-Română**
- Seria U 3: **Istorie**
- Seria U 4: **Filologie-Franceză**

Domeniul fundamental MATEMATICĂ ȘI ȘTIINȚE ALE NATURII

- Seria C: **Chimie**

Domeniul fundamental ȘTIINȚE BIOLOGICE ȘI BIOMEDICALE

- Seria M: **Medicină**

CUPRINSUL LUCRĂRII

LISTA ANEXELOR	I
INTRODUCERE	
I. Preambul	1
II. Clarificări asupra delimitării spațiale. Despre tratarea administrativă a Sudului basarabean în perioada interbelică	10
III. Despre originile populațiilor minoritare întâlnite în Sudul Basarabiei. Considerații asupra hărții etnice din perioada interbelică	15
IV. Rezumare metodologică, structurală, istoriografică	
Scop, ipoteză, obiective de lucru	26
Metodologia și structura lucrării	28
Istoriografia temei și a subiectului	34
Surse	46
CAPITOLUL I	
Circumstanțele și evoluțiile integrării culturale	
I. Statutul <i>Culturii</i> în contextul european de după Primul Război Mondial. Proiectul de construcție națională și politica culturală a României interbelice	49
II. Strategii, mijloace, actori, instrumente ale politicii culturale românești	
II.1. Paradigmele programului de culturalizare națională	55
II.2. Operaționalizarea programului național de culturalizare românească	59
III. Tabloul cultural al Basarabiei – premise, dileme și perspective	69
IV. Programul de construcție național-identitară a Basarabiei prin cultură	
IV.1. Trasarea și implementarea liniilor generale ale intervenției cultural-constructive	75
IV.2. Considerații asupra rolului și situației tipăriturilor național-culturale	80
IV.3. Cercurile profesional-culturale ale elitei, Șezătoarea țărănească, Serbarea națională – medii esențiale ale socializării cultural-formative	88
V. Asociațiunea ASTRA și contribuțiile sale la mediul cultural al Basarabiei	
V.1. Pătrunderea incipientă a ASTREI pe piața socio-culturală basarabeană	92
V.2. Desemnarea lui Onisifor Ghibu și stabilirea obiectivelor misiunii sale.	
Structurarea ASTREI Basarabene	94
V.3. Contextul material și complicațiile financiare ale ASTREI Basarabene	99
V.4. Piedici diverse în calea desfășurării propagandei astriste în Basarabia	103
V.5. Direcții de intervenție culturală ale ASTREI Basarabene	
V.5.1. Politică editorială, instrumente publicistice și de distribuire	104
V.5.2. Asocieri și activități culturale astriste în Basarabia	110
VI. Sudul Basarabiei și programul național de construcție identitară prin culturalizare	
VI.1. Vedere generală	116
VI.2. Despre activitatea sud-basarabeană a căminelor culturale ale ASTREI	122
VI.3. Despre activitatea sud-basarabeană a căminelor Fundației Culturale Regale	125
VII. Despre publicațiile periodice din Sudul Basarabiei	131
VIII. Relațiile cu alteritatea culturală a populațiilor Bugeacului	140
VIII.1. Rușii și ucrainenii	141
VIII.2. Bulgarii	150
VIII.3. Găgăuzii	154
VIII.4. Germanii	159
VIII.5. Evreii	169

CAPITOLUL II

Spiritualitatea, autoritatea religioasă a Statului și Biserica Ortodoxă Română ca instrumente de construcție națională

- I. Statutul spiritualității și al Bisericii în cultura națională românească. Rolul definit pentru ortodoxie în interiorul programului interbelic de construcție identitară. Dilema diversității identitare în spiritualitatea românească 179
- II. Încadrarea instituțională a Bisericii provinciale în sistemul religios național. Profilarea incipientă a alterității spirituale basarabene la începutul perioadei interbelice 182
- III. Limba de oficiere, calendarul religios, dreapta credință – cele trei obstacole din calea românizării ortodoxe. Stabilirea principiilor majore de acțiune vizând mediul bisericesc 187
- IV. Românizare prin ortodoxie națională: stabilirea prerogativelor și a raporturilor dintre instituțiile morale ale Statului. Teoretizarea programului de intervenție asupra (Sudului) Basarabiei 192
- V. Reacții și poziții locale în fața intențiilor de remodelare a spațiului ortodox sud-basarabean. Considerații intermediare privind chestiunea limbii de oficiere și rezultatele eforturilor de combatere a stilismului 201
- VI. Particularizarea rolului național-formativ al clerului. Considerații preliminare privind situația și activitatea preoțimii active în Sudul Basarabiei 207
- VII. Premise relaționale ale populației cu clerul – fundamentări ale reticenței populare față de imaginea preotului. Neconcordanțe socio-profesionale ale preoțimii sud-basarabene 211
- VIII. Poziția pastoral-misionară a Episcopiei Cetății Albe-Ismail și raportarea preoțimii la normele programului de construcție națională prin biserică. Atitudini și acțiuni ale personalului clerical în contextul naționalizării ortodoxiei sud-basarabene. Considerații suplimentare asupra chestiunii limbii de oficiere din Bugeac 214
- IX. Considerații suplimentare asupra chestiunii sectarismului. Colaborări inter-etnice în cuprinsul eparhiei sud-basarabene 224
- X. Preotul român ca lider comunitar de tip național. Ipostaze non-bisericești ale activității clerului din Sudul Basarabiei. Parteneriate între preoțime și alte elite naționale pentru românizarea culturală a Bugeacului 228
- XI. Considerații finale 235

CAPITOLUL III

Instituțiile de autoritate forte în procesul interbelic de construcție a națiunii

- I. Coerciția și persuasiunea, unelte ale puterii de Stat și strategii ale politicii uniformizatoare. Considerații din perspectiva autorității forte (*hard power*) a Statului 241
- II. Perspective generale privind poziția și rolul Armatei românești în programul interbelic de construcție națională 245
- III. Integrarea Basarabiei și a regiunii sudice în sistemul militar național românesc 250
- III.1. Structuri, ramuri de activitate, profiluri operaționale 250
- III.2. Caracteristici profesionale calitative. Stări de spirit ale militarilor activi în Sudul Basarabiei. Dileme și probleme relaționale între Centru și Periferie, în interiorul structurilor armate locale și în raporturile lor cu populația. Atitudini ale sud-basarabenilor față de autoritatea militară a Statului român 254
- III.3. Problemele încorporării sud-basarabenilor multietniци în rândurile Armatei naționale românești. Recrutările voluntare și la termen. Încadrarea foștilor ofițeri imperiali 275
- IV. Utilizarea instituțiilor forte ale Statului în gestionarea socio-politico-culturală a Sudului Basarabiei – Autoritatea coercitivă

IV.1. Statutul măsurilor coercitive în interpretarea socială a sud-basarabenilor	287
IV.2. Interacțiuni tipologice ale autorității forte cu populația minoritară a Bugeacului	289
IV.3. Rivalitatea culturală româno-rusă și rolul evreimii în aceasta. Poziția autorității forte a Statului în chestiunea bibliotecilor minoritare din Sudul Basarabiei	298
V. Justiția ca putere forte a Statului – instrument represiv ori unul cu potențial complementar în încercarea de integrare persuasivă a colectivității sud-basarabene?	305
VI. Armata și încercările sale de integrare persuasivă a populației multietnice a Sudului basarabean – direcții, strategii, aplicații, rezultate	
VI.1. Acțiuni de natură material-constructivă	310
VI.2. Modele moral-constructive	313
VI.3. Interacțiuni educaționale și culturale	316
VII. Considerații finale	323

CAPITOLUL IV

Limitările încercării de formare a unei elite românești în Sudul Basarabiei	
I. Conceptul de <i>elită</i> – definiiri, caracteristici tipologice, structurale și operaționale	327
II. Preliminarii asupra procesului și rezultatelor de formare a unei elite naționale în Basarabia interbelică și în Sudul ei multietnic	331
III. Elite vechi și noi. Situația modelelor și a resurselor morale oferite viitoarelor generații de sud-basarabeni	
III.1. Administrația Bugeacului sub considerente calitative și cantitative	
Abuzuri și păgubiri sociale – imaginea prejudicioasă a funcționării interbelice	335
Starea de spirit a membrilor aparatului de Stat – capacitatea Statului român de a câștiga încrederea, supunerea și loialitatea funcționarilor din Sudul Basarabiei	339
Românesc versus non-românesc – dificultăți în instalarea normelor naționale în administrația sud-basarabeană; reprezentativitatea etno-comunitară a funcționării din Bugeac	341
III.2. Cadrul didactic și imaginea sa socială – corpul educațional multietnic și dinamicele lui relaționale	
Reorganizarea sistemului regional. Sudul Basarabiei sub cordon sanitar cultural	345
Românizarea lingvistică a elitei școlare – de la debut la (dis)continuitatea rezultatelor	347
Imaginea publică a elitei educaționale din Sudul Basarabiei prin prisma dosarelor de inspecție profesională	352
IV. Formarea unei elite românești în Sudul Basarabiei. De la teorii și planuri la resurse materiale și oportunități reale	
IV.1. „Ridicarea satului” – despre ținta formării unei elite țărănești românești	365
IV.2. Resurse și evoluții concrete în procesul de educare în masă a populației românești din Sudul Basarabiei	
Premise, perspective, resurse practice ale mediului educațional regional	370
Frecvență, promovabilitate, alfabetizare. Mărimi ale educației școlare în Sudul Basarabiei	376
IV.3. Universul economic al Sudului Basarabiei – capacități, necesități, oportunități, evoluții interbelice	
IV.3.1. Orizontul agricol	
Reforma agrară în Sudul Basarabiei. Împroprietărirea și colonizarea ca instrumente ale încercării de românizare funciară a regiunii Bugeacului	379
Despre profesionalizarea și înzestrarea activității agricole din Sudul Basarabiei	384
Despre randamentul activității agrare din Sudul Basarabiei	387
IV.3.2. Orizontul comercial și industrial	
Despre locul Basarabiei și al Bugeacului în tabloul economic al țării	393
Comerțul agro-zootehnic și viticol ca ramură profesională în Sudul Basarabiei	394

Chestiunea infrastructurii și înrăurirea acesteia asupra mediului economic regional	397
Industrie, comerț, administrație - ocupații secundare în profilul profesional al Sudului Basarabiei	402
V. Considerații finale	405

CONCLUZII REZUMATIVE	411
-----------------------------	-----

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

CONSTRUCȚIA NAȚIUNII ȘI PROBLEMA IDENTITARĂ ÎN ROMÂNIA MARE. CAZUL SUDULUI BASARABIEI

- rezumat -

Cuvinte-cheie: identitate regională, politică culturală, politici culturale, misionarism cultural, integrare, persuasiune, coerciție, instituții naționale, educație de masă, minorități, Bugeac

Privire generală. Pentru poporul român Primul Război Mondial și urmările sale au înscris trecerea într-o etapă nouă de simțire și raționare colectivă. Privită de la nivelul memoriei istorice, unirea teritorială din 1918 deschidea prilejul pentru împlinirea politică a întregii colectivități etnice românești, promițându-i acesteia un viitor împărțit sub propria autoritate suverană, propriile valori, principii și modele de viațuire. Încununând o viziune preexistentă, Statul și comunitatea sa națională trebuiau să devină din toate punctele de vedere reprezentative pentru esențialitatea românității. Acest traiect era deviat de realitățile socio-politice ale vremurilor. Spre deosebire de perioada antebelică, Statul român avea acum responsabilități sporite și nemaicunoscute, rezultate din necesitatea de a integra democratic o diversitate apreciabilă de naționalități și de a gestiona cât mai eficient multitudinea de poziții mai mult sau mai puțin favorabile noii autorități centrale. Totodată el trebuia să rezolve chestiunea propriei unități, deoarece dincolo de similitudinile lor fundamentale românii din teritoriile reunite nu aveau strict aceeași compoziție identitară ori aceleași atitudini și manifestări în raport cu conștiința lor românească. Alături de fațetele alterității minoritare, așa-numitele derapaje de conștiință românească compuneau realitatea unor mozaicuri sociale regionale, ce incomodau viziunea uniformizantă apriorică procesului propriu-zis de construcție națională. Considerate a fi rezultatul imixtiunilor malițioase ale stăpânilor imperiale, diferențele specifice populațiilor din provincii determinaseră noua putere centrală să stabilească normativ faptul că starea „pură” a sumei exclusiviste de calități definite ca fiind intrinsec românești se regăsea preponderent în limitele Vechiului Regat. Atitudinea, împreună cu avantajul în materie de putere politică, a determinat esențializarea modelelor socio-culturale regăsite în interiorul programului de restructurare a vieții naționale. În consecință, pentru România interbelică demersul de modelare a conștiinței colective a urmărit o alcătuire binomială, vizând simultan omogenizarea populației de origine bio-culturală românească și integrarea civico-politică a etniilor non-românești, aceasta cel puțin până în măsura în care ele să devină nederanjante pentru interesele majorității. Dincolo de această separație organică, tiparele de identificare colectivă trebuiau să se reunească pentru a oferi o bază identitară comună tuturor cetățenilor. Întreaga populație ce viețuia între granițele românești trebuia convinsă că face parte dintr-o singură comunitate extinsă¹ și că împărtășește aceleași interese pe termen lung. Din perspectiva practică a ideologiei naționale, procesul de construcție socială standardizantă se deschidea așadar în reala sa amploare abia după unificarea din 1918. România Mare își dorea o consolidare națională rapidă, un obiectiv dificil de realizat sub condițiile complicatului climat interbelic. Proces complex, discontinuu și sinuos, construcția națională a avansat având un caracter firesc de neuniformitate. Dependente de premise variabile de la un mediu regional la altul, rezultatele ei au compus un model evolutiv mai degrabă fragmentat și ramificat decât unul liniar.

Cu toate acestea, procesul de construcție a identității naționale din cuprinsul Statului român interbelic a părut să fie tratat, pentru timp îndelungat, ca un fapt împlinit prin sine însuși, nu ca o succesiune naturală și necesară de etape progresive și de acumulări de rezultate

¹ Abel Polese, „Language and Identity in Ukraine: Was it Really Nation-Building?” in *Studies of Transition States and Societies*, nr. 3/2011, Institute of International Social Studies, Tallinn University, p. 40.

uneori inegale. Discursul istoriografic a manifestat de altfel adeseori o preferință clară pentru urmărirea unei sume fixe de interpretări analitice privind ansamblul structural al acestui interval istoric. Din motive relativizate la circumstanțele, nevoile și interesele diverselor momente politico-discursive, el a optat pentru o perspectivă pozitivistă de prezentare a faptelor și fenomenelor întâlnite în reformarea politică, economică, socială și culturală a societății românești interbelice. Atunci când a fost totuși analizat prin filtrul caracterului său programatic, al multimei sale de relații cauzale, procesul interbelic de construcție a națiunii a fost multeorii privit într-un orizont universal, fără a fi descompus în părțile sale componente din punct de vedere geografic, tematic, etnic. Această din urmă manieră de studiu este însă din ce în ce mai prezentă în mediul dezbaterilor științifice recente, noi subiecte și direcții de cercetare aducând în atenție atât specificitatea premiselor cât și variabilitatea rezultatelor din interiorul procesului național-formativ românesc. Odată implementată, particularizarea analitică poate fi angajată, printre multe alte direcții fezabile, în descoperirea fațetelor regionale ale procesului. În acest caz noutatea examinărilor nu se regăsește în (re)înșiruirea acțiunilor majore întreprinse de Statul român în registrul intențiilor de unificare și uniformizare a mecanismelor sale interne, ci în identificarea și definirea naturii specifice a intervențiilor și rezultatelor obținute în fiecare mediu micro-social în parte.

Privind înspre o asemenea direcție, prezentul demers științific a fost îndreptat către ambianța basarabeană - în mod special către porțiunea sudică a provinciei - căutând să urmărească manierele în care a relaționat autoritatea de Stat cu provocările și oportunitățile acestui areal încărcat de caracteristici aparte. Pe cât de fructuos promitea să fie subiectul în esența sa ideatică și în componentele sale informaționale, pe atât de puțin putuse fi el regăsit în perspectivele analitice deja existente asupra evoluțiilor complexe cuprinse în istoria interbelică a Statului. De altfel, aproape fără diferențiere temporală ori tematică, informațiile cu referire directă și clară la Sudul Basarabiei se dovedeau a fi generalmente puține, disperate și sărăcăcioase. Sub aceste condiții orice intenție de deslușire a eventualelor neclarități ori curiozități științifice ce îl priveau era supusă unor eforturi sporite de delimitare a datelor pertinente din multitudinea referințelor existente asupra întregii provincii administrative. Străduințele de identificare și studiere a elementelor sud-basarabene din compoziția programului interbelic de construcție identitară își dictau însă de unele singure necesitatea, promițând obținerea unui plus de valoare pentru (re)formularea interpretativă a micro- și macro-fenomenelor politico-sociale dezvoltate în cuprinsul colectivității provinciale și, prin extensie, a celei naționale. Necesitatea extinderii continue a cercetărilor care să trateze circumstanțele distincte ale încorporării Periferiilor în masa națională imaginată de Centru – și mai ales nevoia de a analiza evenimentele „nu numai din perspectiva politicianilor bucureșteni, ci și din cea a locuitorilor” – a fost altfel preluată și din îndemnul regăsit în registrul demersurilor similare². Tipologia și dinamica particulară a relațiilor dintre autoritatea centrală și localnicii sud-basarabeni (și mai cu seamă absența unor analize multumitoare asupra lor) au stimulat așadar aplecarea asupra acestui spațiu comunitar specific. Prezentată sub forma unei înfăptuiri implicite sub orizontul istoriografiei clasice, restructurarea național-politică a conștiințelor populare a necesitat eforturi considerabile și concentrate în toate provinciile, cu atât mai multe în Basarabia rusificată și în Sudul ei mozaical din punct de vedere etno-cultural. Revizuirea discursului tradițional afectat de reflexe narative unidirecționale, studiile noii generații istoriografice încheiate la finele anilor '90 și în anii '00-10 au ales linii de interpretare neîngreunate de precedentă necesitate (ori, după caz, alegere) de a evita din motive diverse aprofundarea prea critică a evenimentelor și proceselor derulate în mod organizat în interiorul

² V. Cristina Petrescu, „Contrasting/Conflicting Identities: Bessarabians, Romanians, Moldovans” în Balázs Trencsényi, Dragoș Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi, Zoltán Kántor (ed.), *Nation Building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*, Budapest/Iași, Regio Books/Polirom, 2001, pp. 153-178, dar și Eadem, „Construcția identității naționale” în Monica Heintz (coord.), *Stat slab, Cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova*, Curtea Veche Publishing, București, 2007.

societății interbelice. Ele au căutat în schimb să demonstreze argumentativ că națiunea de după 1918 a plecat de la o reală neuniformitate identitară și atitudinală și, mai mult încă, a necesitat intervenții directe și anevoioase pentru a deveni stabilă dincolo de concordanța bio-etnică. Aceasta se dovedise insuficientă chiar și pentru formarea solidarității de rațiune și acțiune a părții românești însăși³, fără a adăuga complicațiile ridicate în mod natural de alteritatea minorităților. Găsind elemente noi de dezbateri și înțelegere în examinarea procesului de determinare etapizată a solidarizării naționale în diferitele ei parametri sociali, astfel de analize au stabilit pertinenta demersurilor de indicare a locului ocupat de provincii și de regiuni în sistemul de creare a „bunilor români”, fie aceștia de drept biologic ori de drept civic.

Cursul evolutiv al regiunii nu poate fi urmărit fără o poziționare în relație cu diferite aspecte istorice, politice, economice, sociale, culturale. Integrat în Imperiul Țarist o dată cu restul părții estice a Moldovei moderne, asupra căreia i-a fost ulterior extins și numele, Sudul Basarabiei a fost supus imediat unei politici de colonizare care i-a populat pământurile cu seminiți numeroase și diverse: ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, evrei, germani. Cu o asemenea încărcătură în situația sa etnică, Bugeacul a făcut deosebit de dificilă intervenția reglatoare a Statului român interbelic. Fiind una dintre regiunile cele mai fragmentate în privința profilurilor socio-culturale, Sudul Basarabiei avea însă o trăsătură care îl distingea de alte teritorii unite în anul 1918, anume faptul că segmente ale teritoriului său avuseseră ocazia să experimenteze între 1856-1878 stadiile incipiente ale construcției naționale românești. Dacă și cât de important a fost acest aspect pentru evoluțiile sale ulterioare rămâne de analizat. Strategiile și instrumentele folosite de Stat în acei 22 de ani ai secolului XIX în care județele Cahul, Bolgrad și Ismail s-au aflat sub administrație românească au fost în linii mari aceleași cu cele implementate în perioada următoarei sale guvernări (care, printr-o ironie a providenței, avea să se întindă și pe un răstimp asemănător). La fel ca în secolul următor însă, populația din anii 1860-1870 fusese prea fragmentată, iar timpul avut la dispoziție prea scurt pentru ca rezultatele să fie durabile. Acțiunile guvernării românești avuseseră totuși un oarece grad de eficiență și câteva efecte sociale deloc neglijabile, iar aceasta nu numai asupra propriilor etnici⁴. Putea fi considerat acest intermezzo un avantaj concret al Sudului în chestiunea integrării identitare a Basarabiei din perioada interbelică? Toate indiciile ne îndeamnă să răspundem negativ. Nici efectele sociale ale fragmentării politico-administrative ciclice suferite de regiunea sudică a Basarabiei și nici însușirile ei demografice, sociale, politice și economice nu aveau să ușureze misiunea social-constructivă a viitoarei administrații românești.

Privind retrospectiv derularea sud-basarabeiană a programului interbelic de construcție socială, apreciem că actorii aflați în relație reciproc determinantă cu conținuturile supuse analizei au format o structură tripartită. Ea a cuprins puterea oficializată, populația locală de origine românească și populația de origine minoritară. Trunchiul analizei evoluțiilor sud-basarabene ale programului interbelic de naționalizare se ridică pe măsurarea structurală și calitativă a interacțiunilor dintre cei trei mari subiecți, pe urmărirea perspectivelor lor de rațiune și acțiune, precum și pe distingerea manierei în care acestea s-au afectat reciproc. Istoriografia subiectului ne indică sintetic poziția esențială a puterii statale în ceea ce a privit maniera de teoretizare și planificare strategică a procesului de modelare națională. Cunoașterea inflexibilității politicilor conturate la București și a rezervei autorităților față de devierea de la metodologia uniformizării atent controlate ne sprijină astfel să pornim prezumptiv de la improbabilitatea adaptării direcțiilor de intervenție reformativă la particularitățile regionale ale Basarabiei și ale Sudului ei multiethnic. Rămâne cu toate acestea curiozitatea de a cerceta dacă

³ V. Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare (1918-1930)*, traducere de Vlad Russo, Humanitas, București, 1998, p. 30.

⁴ O mărturie legată de acest fapt s-a păstrat la Charles Upson Clark în lucrarea *Bessarabia, Russia and Roumania on the Black Sea*, Dodd, Mead&Co, New York, 1927, capitolul X („The survival of Roumanian”), pp. 88-89.

au existat domenii ori momente punctuale în care Centrul coordonator să se fi aplicat în mod receptiv asupra semnalelor întoarse din teritoriu și să fi acceptat adaptarea rigidității practice a normelor sale în funcție de însușirile și necesitățile speciale ale Periferiei (sud)basarabene. Prelungirea acestei direcții analitice o reprezintă pozițiile și manifestările factorilor locali, dictându-ne urmărirea modului în care s-au împăcat ori contrast elementele de autoritate indigenă (deopotrivă românești și minoritare) cu cele translocate în teritoriu sub misiunea de a implementa și supraveghea aplicarea normelor preferate de politica Statului național. Complementar, privind către instrumentele utilizate în mod tradițional pentru formarea unei adeziuni sociale în jurul valorilor și intereselor superioare ale Statului – dirijările întreprinse prin intermediul legislației, administrației, instituțiilor etc. pentru a alcătui un anumit tip de cultură social-politică –, variabile precum ponderea, constanța, liniaritatea, elasticitatea lor acțională ne pot indica într-o formă îndejuns de conturată gradul de eficacitate regională a programului național-constructiv. Un ultim, ilustrativ și semnificativ prag de observație și analiză este reprezentat de circuitul relațional creat pe seama tipologiei și intensității raporturilor dintre atitudinile și faptele promotorilor naționalizării, pe de o parte, și cele ale populației locale, pe de cealaltă parte.

Pentru a înțelege dinamica acestui circuit va fi necesar să privim climatul regional și diferitele planuri pe care s-a poziționat autoritatea guvernatoare. În Sudul Basarabiei româniei nu formau o majoritate elitară și nici măcar una demografică. În cele patru unități administrative asupra cărora urmează să ne îndreptăm atenția (județele Țighina, Cahul, Ismail și Cetatea Albă) ei nu dețineau o preponderență absolută decât în primele două. Ea nu era însă nici acolo zdrobitoare. Așezată în mediul rural, săracă, covârșitor analfabetă, fără elite statornic închegate și organizate, românitatea locală nu avea putere de dominație social-economică asupra regiunii sud-basarabene, tot așa cum nu o avea nici în restul provinciei. Amalgamul etnic și supremația minoritară din Sudul Basarabiei nu erau însă singurele elemente ce împiedicau extinderea eficientă a autorității românești și construcția unei noi conștiințe colective. O altă problemă majoră se înfățișa în capacitatea Statului de a administra corespunzător caracterul acestor comunități. Cunoscând doar precedentul antebelic al unei singure populații minoritare (iar aceea relativ liniștită și integrată), Centrul regăteau nu avea instrumentele necesare pentru a relaționa cu diversitatea noilor săi cetățeni, mai ales nu cu natura lor închisă și defensivă. În ansamblu regiunea sud-basarabească se arăta drept un mozaic de identități refractare integrării de orice fel. Toate etniile locale trăiau în „insule” comunitare. Dintre toate doar populația germană și anumite părți ale celei evreiești se arătau mai cooperante și deschise către adaptarea la noile condiții socio-politico-culturale. Afectate de logica sionismului, alte segmente ale evreilor sud-basarabeni respingeau orice pretenție de integrare. Rușii nutreau sentimente antiromânești, fiind totuși considerați de unele autorități drept ușor deznaționalizabili printr-o propagandă intensă. Bulgarii erau și ei problematici, fiind asimilați atât în natura socială cât și în percepțiile noilor guvernanți ca partizani leali ai vechiului regim. Rusificați și nesupuși erau considerați a fi și ucrainenii, cu toate că manifestările lor erau mai puțin recalcitrante, iar multe dintre pozițiile luate față de vechea și noua autoritate puteau fi altcum folosite de politica românești. Din perspectiva localnicilor români înșiși regiunea sudică era considerată cea mai înstrăinată parte a Basarabiei.

În aceste condiții complexe unul dintre elementele care au dezavantajat evoluțiile programului socio-formativ a fost modul în care puterea românească și-a manifestat autoritatea: într-un sistem nu la fel de opresiv precum cel imperial rusesc dar nici lepădat de direcția clasică de determinare marcată de presiunea administrației asupra populației locale. În lipsa unei majorități demografice reale care să poată exercita presiune socială pe direcție orizontală, regimul românesc a fost perceput tot ca unul opresiv fără a avea însă forța efectivă a unei astfel de poziții. El a acumulat așadar reacțiile nefavorabile aferente unei stăpâniri îngrăditoare fără a putea extrage și eventualele foloase colaterale ce revin inevitabil dintr-un asemenea sistem. Încercările de constrângere a mișcărilor localnicilor, mai cu seamă cele de înăbușire a intențiilor de diversificare culturală, au întărit reacțiile de separație și autoizolare

ale populațiilor din Sudul Basarabiei. Dublate de supravegherea obsesivă din partea autorităților și ulterior de alunecările către extrema dreaptă, fragmentarea etnică și presiunea politicilor asimilative au amplificat reacțiile de respingere a preceptelor și normelor majorității guvernante și au împins minoritățile către coalizări politice și socio-culturale neplăcute Statului național. Peste implicațiile acestui climat, avantajele unor minoritari în deținerea pozițiilor de potență economică au conturat și mai mult faptul că autoritatea românească nu avea suficiență putere pentru a exercita o presiune restructurantă vizibilă asupra mediului local.

Calea prin care Statul a căutat să gestioneze raporturile dintre aceste circumstanțe și propriile intenții de reorganizare a mediului social provincial a fost caracteristică timpului istoric și valorilor sub care ea a fost exersată. Autoritatea statală s-a folosit de viziuni și instrumente specifice tradiționalismului bazat pe prioritizare etno-culturală, adaptându-le firav noilor principii de democrație liberală dirijată, căutând în mod evident să favorizeze atragerea cât mai multor beneficii pentru obiectivul final de instituire polivalentă a reprezentativității românești decât să discearnă care îi erau îndatoririle practice în relație cu drepturile alterității. Acțiunile din cadrul programului de Stat pot fi încadrate drept persuasive ori restrictive în funcție de unghiul de perspectivă. Ele nu au vizat de regulă constrângerii majore de natură fizică, juridică, economică. Discuțiile pot fi desigur mult nuanțate, iar calculul istoric nu ignoră analitic controversa privind manierele de securizare antibolșevică a mediului social sud-basarabeian, ori punctul în care istoria națională s-a intercalat în mod nefericit cu cea europeană în jurul celui de-al Doilea Război Mondial. Ambele situații au dus la acutizarea atitudinilor defensive manifestate față de alteritate și au generat devieri importante de la ceea ce Statul român pretindea că este politica sa (uniformizantă într-o manieră de raportare non-agresivă).

O construcție națională care să prezinte viabilitate este un proces al integrării care trebuie să intensifice substanțial contactul și comunicarea de forme diverse dintre Stat și membrii corpului popular, precum și între aceștia din urmă⁵. Pentru crearea unei culturi identitare uniforme este nevoie de „scoaterea” indivizilor din comunitățile lor închise, din identificarea de tip local sau regional, și inserarea lor într-un proces de supraordonare, care implică printre altele includerea într-un sistem de modernizare spirituală și materială. Dincolo de educația de masă în școli controlate de Stat ori încorporarea în regimul disciplinar al activităților militare, contactul social-constructiv se află în relație de dependență cu procese de modernizare socială precum extinderea căilor de comunicație și transport, dezvoltarea piețelor de desfacere, îmbunătățirea condițiilor medico-sanitare, urbanizarea. Depășirea stării de imobilitate socială îi oferă individului prilejul de a interacționa cu cei alături de care este îndemnat să se identifice. Metodele prin care se sporește contactul social comun de asemenea acea dezvoltare de termen lung care oferă stabilitate, câștigând astfel bunăvoința și încrederea populației, maleabilizând-o față de asumarea identității național-politice propuse de către Stat. Toate aceste transformări rezidă în disponibilitatea lui ideologică de a le include în strategia de construcție națională, dar și în posibilitatea obiectivă de a susține o povară extinsă precum este modernizarea generală. Din astfel de motive direcția dezvoltării nu a avut preeminență în registrul metodic al interbelicului românesc. Privită din perspectiva necesităților, modernizarea particulară a Basarabiei nu a fost un proces desfășurat cu succes, iar în Sudul multietnic imaginea Statului român a fost taxată scump pentru stagnările (uneori chiar involuțiile) constatate față de perioada antebelică.

Atât pentru generalitatea unui proces de modernizare și construcție socială, cât și pentru instanța particulară a cazului studiat, o altă nevoie esențială este/a fost dezvoltarea unei elite urbane, respectiv a unei prezențe elitare românești care să sprijine asimilarea Basarabiei și a Sudului ei rusificat și pluricultural. „Cucerirea” mediului urban de către elementul românesc

⁵ Aceste două elemente de relaționare sunt esențiale pentru modelarea unei conștiințe unitare și a tiparelor atitudinale aferente. V. Karl Deutsch, *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*, Cambridge, 1953 apud Iulian Frunțușu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002)*, Cartier, Chișinău, 2002, p. 17.

era crucială pentru demersul de răspândire a modelelor majorității guvernante. Urbanizarea românilor și în genere procesul de urbanizare în sine au eșuat însă, orașele (sud)basarabene rămânând puține la număr, populate preponderent de minoritari. Vizibilitatea acestora în diversele structuri urbane, statutul cultural și financiar nu le-au fost afectate de pătrunderea administrației românești. Încercările de substituție a autorității sociale și de închegare a unei mișcări de solidarizare a populației multietnice față de modelul social-politic al Statului român nu au fost apoi cu nimic sprijinite de faptul că Basarabia întreagă părea să fie punctul convergent al funcționarilor prost pregătiți și abuzivi.

Progresele în dezvoltarea socială și materială se obțineau cu lentoare și nu reușeau să determine efecte temeinice, observabile la nivelul vieții cotidiene a populațiilor locale, pasibile să stimuleze corelarea pozitivă a intervențiilor dirijate de la nivel central. Statul a preferat în schimb să își bazeze construcția socio-politico-identitară pe sistemul cultural. Fiind în linie cu viziunile și practicile altor state europene, care la acel moment își consolidau modelele social-politice fundamentându-le în tipicul tradițional al etniilor majoritare („creatoare de națiune”), România interbelică a făcut uz concentrat de determinarea culturală. Prin cultură, educație și spiritualitate ortodoxă guvernării sperau să obțină sedimentarea elementelor conștiinței românești în psihicul tuturor cetățenilor. Primul și cel mai important prag de nivelare culturală – introducerea limbii române în structurile publice, cu atenție sporită asupra sistemului educațional – a dezvoltat rezultate ambivalente în plan provincial și regional. Dacă sistematizarea lingvistică avea să aibă în mod cert efecte, la fel de adevărat era faptul că în anii '30 existau în Basarabia încă foarte multe persoane care nu cunoșteau sau nu foloseau limba română, inclusiv unele care prin actul lor profesional reprezentau oficial autoritatea Statului român. În Sudul provinciei situația era acută. Procesul de alfabetizare nu dădea rezultate zdrobitoare nici pentru români. Cu o rețea infrastructurală mult extinsă în primul deceniu interbelic, Școala avea meritele și reușitele ei în Sudul Basarabiei ca instrument al programului de construcție națională. Chiar și așa, ea nu putea să pătrundă decât limitat în mediul social. Rolul său formativ era așadar prelungit de sistemul cultural extrașcolar, ale cărui acțiuni de afirmare a specificului românesc au avut primele forme de manifestare chiar în porțiunea sudică a provinciei.

Ținând cont de circumstanțele mediului în care se desfășura, activitatea culturală de factură românească avea și totodată nu avea rezultate în acest colț de țară. Conform rapoartelor emise din județele Cahul, Tighina, Cetatea Albă și Ismail, activitățile de culturalizare comunitară se arătau uneori lucrative în atragerea populației care nu se lăsa atinsă de influența școlii. Victoriile repurtate în acest sens erau facilitate de parteneriatele de lucru încheiate între diverșii actori ai misionarismului național-cultural, precum și de promptitudinea relațiilor lor de colaborare. Din acest punct de vedere sud-basarabenii se aflaseră la un moment dat cu un pas înaintea vecinilor din centrul și nordul provinciei, reușind să închege încă din prima jumătate a anilor '20 structuri culturale ce aveau să dovedească oarece eficiență și longevitate prin raportare la condițiile mediului regional. Cu toată forța sa de angajare, demersul de românizare culturală a făcut însă cu greu față factorilor sociali ai Sudului multietnic. Atmosfera vechii stăpâniri rămânea profund prezentă, esența relațiilor comunitare rămânând rusească.

Timpul (ori mai concret lipsa lui) ne reapare ciclic drept unul dintre principalele obstacole aflate în fața unor progrese mai mulțumitoare în parcursul socio-formativ al societății sud-basarabene interbelice. Lui i se cuvin adăugate natura climatului asupra căruia se acționa, precum și maniera generală de intervenție. Statul și-a păstrat neatinsă viziunea de implementare verticală, aproape fără a ține seama de efectele produse de registrul său metodologic⁶, manifestând pe deasupra o accentuată neîncredere defensivă față de factorii locali, întreținând o relație tensionată cu subiecții pe care încerca chipurile să îi convingă

⁶ Arthur-Viorel Tuluș, „Aspecte comparative privind integrarea comunităților evreiești din jurul gurilor Dunării în structurile României interbelice: sudul Basarabiei versus Vechiul Regat” în *Danubius*, XXX, Editura Muzeului de Istorie Galați, 2012, p. 362.

îmbietor să adere la valorile și normele sale comunitare. Autoritățile centrale s-au poziționat incomplet față de rolul pe care îl jucau diversele segmente ale societății locale, reglementând și instituind forme de conviețuire în baza exclusivă a obiectivelor Statului național românesc privit din perspectivă regăteană. Posibilitatea ca populația să opună rezistență, să refuze sau să renegocieze anumite elemente ale programului ce trebuia să îi reformeze instinctele identitare⁷ era oarecum luată în calcul, dar numai la nivelul teoretizărilor abstracte, fără ca remarcarea neajunsurilor relaționale să ducă vreodată la adaptarea politicilor ori a strategiilor alese pentru desfășurarea construcției românizatoare. Toate aceste aspecte necesită o tratare aprofundată și sistematică, care să poată oferi concluzii compacte asupra modului de desfășurare a programului de construcție național-culturală a Sudului Basarabiei.

Scopul analizei. Multiplele și complexe elemente ce au compus societatea sud-basarabeană au ocupat un loc aparte în contextul creat de eforturile autorității de Stat în a modela întreaga colectivitate națională potrivit unor principii și valori care să corespundă cât mai mult imaginii esențialității identitare românești. În consecință, ele pot și trebuie să ocupe o poziție clară în universul de analiză operată asupra desfășurării acestui proces (re)alcătuitor. Trăsăturile specifice Sudului Basarabiei fac din această regiune un subiect separabil de analiza evoluțiilor provinciei ca întreg, subiect tratat ca atare pentru a optimiza cunoașterea și capacitatea de interpretare-înțelegere a manifestărilor politice, economice și culturale ce au contribuit în final – alături desigur de o asociere a multor altor considerente esențiale – la lipsa de longevitate socială a modelului identitar propus în Basarabia în perioada interbelică. Identificarea formei și a ritmului în care s-au exprimat în Sudul Basarabiei efectele izvorâte din aplicarea programului de construcție intensivă a națiunii potențează astfel înțelegerea progresivă a mecanismelor similare de la nivel provincial și național.

Fără a tinde la mirajul exhaustivității, lucrarea noastră va încerca să extindă conul de observație format asupra istoriei interbelice a Sudului Basarabiei de către cercetătorii pe care urmează să îi indicăm în segmentul istoriografic. Urmându-i, ne vom strădui să reducem la rândul nostru golurile de informație și de analiză încă existente în ceea ce privește acest areal teritorial și social. Scopul nostru final este acela de a așeza zona și istoria sa într-o poziție mai bună de vizibilitate atât pentru comunitatea științifică, cât și pentru toate persoanele interesate de cunoașterea și înțelegerea istoriei locale, regionale și naționale. Discernând complexitatea cadrului socio-formativ prin raportarea la multiplele ramificații ale componentelor lui ideologice și practice, păstrând în vedere conexiunile naturale ale Sudului Basarabiei cu mediul său înconjurător, privirea noastră va coborâ progresiv de la nivelul trăsăturilor generale ale planului național, pe treptele particularizării provinciale, până la oprirea asupra studiului de caz regional. Căutând să pătrundă natura și calitatea relațiilor formate pe această linie cu dublu sens, cercetarea dorește să stabilească care a fost poziția societății multietnice sud-basarabene în interiorul marilor intenții și acțiuni de formare a unității și uniformității naționale.

Ipoteza cercetării. Ipoteza sub imperiul căreia vom lucra este aceea că, sub determinările unei politici ultracentralizate în care totul (de la definire conceptuală la intervenție practică în ceea ce însemna administrarea vieții comunitare) se stabilea și se coordona de la Centrul bucureștean, Sudul Basarabiei nu a putut beneficia de nici un fel de individualizare strategică oficială în interiorul programului de construcție națională, aceasta cu toate că avea caracteristici politico-sociale și etno-culturale care ar fi solicitat (într-o măsură chiar mai mare decât restul provinciei, care se dovedea la rândul lui mult diferit în receptarea autorității centrale decât s-ar fi așteptat ori și-ar fi dorit aceasta din urmă) adaptarea cu caracter extraordinar a lipsei de maleabilitate atitudinală și strategică a puterii de Stat. Subsecvent, pornim prezumptiv de la gândul că această lipsă de considerație față de fragilitatea potențialului său consolidator/destabilizator a marcat negativ procesul de relaționare dintre

⁷ V. Abel Polese, „Language and Identity in Ukraine: Was it Really Nation-Building?”, p. 37.

Centru și elementele locale ale Periferiei, și că în consecință ea a defavorizat profund desfășurarea intervenției socio-(re)formative. Fiind una dintre cele mai vulnerabile zone de tranziție de la mediul politic-social rusesc la cel românesc, Sudul Basarabiei a ocupat un loc dezavantajat chiar în interiorul provinciei, care era în integritatea sa privită drept un spațiu instabil și dificil de integrat. Reticența rațiunii de Stat de a se angaja într-o amplă și intensivă investire materială pentru integrarea Basarabiei, împreună cu certele condiții nefavorabile ale economiei (ce restrângeau și mai mult posibilitățile financiare ale țării, scăzând deci și probabilitatea favorizării acestei provincii în relație cu altele considerate mai puțin riscante din perspectivă politică, economică, socială și culturală) au dat o măsură foarte scăzută dinamicii de dezvoltare a regiunii extinse a Bugeacului. Atât alegerea activă (deși nedeclarată) a politicii cât și imposibilitatea obiectivă de desfășurare a unei intervenții „în forță” – una de altă natură decât administrativă sau culturală – au fost astfel semnele prevestitoare ale insucceselor sud-basarabene privind programul de integrare identitară.

Obiective de lucru. Pentru a verifica această supoziție și a determina cât mai concret locul ocupat de societatea sud-basarabeană în interiorul structurii ideologice și metodologice a acestui demers instituționalizat ne vom ocupa succesiv de îndeplinirea a 3 obiective majore de lucru. Primul va fi încadrarea manierei generale de abordare a scopurilor proprii Statului român interbelic. Ne va interesa așadar să stabilim ce preferințe a avut rațiunea de Stat relativ la caracteristicile programului său de transformare a unei societăți neuniforme într-una care să accepte și să urmeze același set clar de norme identitare. În continuarea acestei idei vom dori să fixăm și poziția autorității centrale relativ la maniera în care ansamblul său ideologic, strategic, instrumental și metodic avea să se raporteze la condițiile mediului social regăsit la nivel provincial, respectiv regional. Următorul nostru obiectiv va fi reconstituirea și analizarea sistematică a climatului periferic. Vom căuta astfel să cartografiem cât mai veridic spațiul politico-economic și social-cultural al Basarabiei, în special al Sudului său, pentru a determina care au fost premisele de primire a intervențiilor prin care se urmărea reformularea reflexelor de identificare comunitară și pentru a trasa apoi liniile de evoluție relațională vizavi de cerințele integratoare ale Centrului. Ultimul nostru punct de interes va fi identificarea și examinarea eventualelor motive pentru care legăturile instituite între cele două părți nu au evoluat favorabil în interiorul programului de naționalizare. Așezând în paralel formatul teoriei, practicii și simțirii idealizate la nivelul discursului privind viitorul unificat al colectivității românești (și cel subordonat al celor minoritare), pe de o parte, și realitățile cursului vieții comunitare din Sudul Basarabiei, pe de cealaltă parte, vom căuta să numim punctual câteva dintre elementele în privința cărora contactul dintre Stat și populație nu a izbutit să ia forme profund constructive. Sporind gradul de specificitate al acestor indicații, vom spune că ceea ce ne interesează în linii mari este să identificăm natura, caracteristicile și ansamblul metodologic al politicilor de guvernare național-constructivă ale României Mari, să determinăm care a fost aplicabilitatea lor în mediul social al Sudului Basarabiei, care a fost relația lor cu românitatea locală și cu particularismele etno-culturale ale regiunii, și care au fost formele prin care autoritatea de Stat și-a pierdut (ori nu și-a câștigat) reprezentativitatea și capacitatea de a influența remodelarea spațiului social sud-basarabean, astfel încât acesta să capete o față națională în sensul loializării populației multietnice față de preceptele politico-culturale ale majorității, ea însăși imaginată sub un set anume și strict de însuși.

Păstrând aceste obiective în minte, dorim să căpătăm răspunsuri la o listă mereu crescândă de întrebări, ce ilustrează necesitatea de a recompuce pe linie coborâtoare imaginea societății sud-basarabene interbelice. Care a fost, înainte de toate, cadrul conceptual al construcției naționale românești și cum a arătat structura lui aplicativă? Cum s-a constituit raportul abstract dintre majoritate și minoritate/alteritate, respectiv cum s-a divizat teoretic și faptic programul de naționalizare între aceste două componente esențiale? Ce statut, rol, atribuții și câtă libertate de rațiune și acțiune au primit actorii mediului social național? Cum s-a stabilit poziția de relaționare dintre populație și instituțiile-entități ale Statului (Școala,

Biserica, Armata, Administrația)? Cum a evoluat extinderea reprezentativității acestora la nivel provincial, regional, local? Care au fost câteva dintre caracteristicile esențiale ale alterității sud-basarabene? Date peste cap de noua situație politică, cum s-au reacezat și cum au înaintat relațiile dintre majoritate și minoritate în Sudul multiethnic al Basarabiei? Cum a fost afectat procesul de construcție a unei identități sociale uniforme în contextul multiculturalității regiunii? Dar în contextul lipsei sale acute de infrastructură diversă, a gradelor foarte scăzute de urbanizare și industrializare, a situației economice nefavorabile? În lumina însușirilor sale aparte și a stringenței cu care i se reclama întăietatea în planul intervențiilor de „salvare identitară” a populației românești (depășite numeric și învăluite economic și cultural), a primit Sudul Basarabiei un statut sau un sprijin personalizat pentru echilibrarea lucrativă a raporturilor sale sociale? În final, ce evoluții a putut traversa în Sudul Basarabiei programul de integrare națională în răstimpul celor două decenii interbelice în care a putut fi aplicat?

Metodologia lucrării. Încercarea noastră este aceea de a ne lămuri asupra (dis)continuității dintre ceea ce a fost creat ideologic la nivelul superior de reprezentativitate a autorității de Stat și ceea ce a decurs practic, la nivel particular, în istoria sud-basarabană a construcției naționale românești. Punând această străduință în orizontul complementarității metodologice dintre o perspectivă etică și una emică⁸, lucrarea explorează relația dintre maniera în care a fost receptat procesul național-constructiv de către rațiunea externă a Statului și a elitelor sale misionare, pe de o parte, și de către rațiunea internă a comunităților sud-basarabene, pe de altă parte. Complementar, cercetarea are o abordare centripetală, căutând să investigheze condițiile vieții comunitare regionale în contextul politic, economic și social-cultural al Statului român interbelic fără a aprofunda planul întregitor al determinărilor exogene, al celor din complexul mediu internațional în care locul *borderland*-ului reprezentat de Sudul Basarabiei trebuie căutat, asemenea ultimului element al unei păpuși matrioșka, prin înlăturarea straturilor superioare. Considerând că nici sub această formă „înjumătățită” cercetarea nu poate avea pretenția exhaustivității în fundamentarea sa teoretică, în direcțiile metodologice, în conținutul informațional și în valabilitatea concluziilor extrase, am găsit de cuviință ca în cuprinsul său să nu ne extindem suplimentar înspre direcții de studiu ale căror importanță și complexitate cer propria atenție analitică. Astfel, fără a ignora ideatic semnificația factorilor externi în ceea ce a reprezentat desfășurarea în Sudul Basarabiei (și în întreaga provincie) a programului național-constructiv românesc, am socotit precaută concentrarea pe o singură direcție de cercetare, urmând ca pe cei dintâi să îi adăugăm în analiză prin dezvoltările ulterioare ale subiectului.

⁸ Relația metodologică dintre emic și etic este în esență caracteristică analizelor lingvistice și antropologice și generalmente studiilor comportamentale din sociologie și chiar psihologie. Ea se referă la raportul extras prin compararea rezultatelor obținute în urma studiilor observaționale care pun accent fie pe calitatea internă, fie pe cea externă a perspectivei de examinare. În recenzia efectuată asupra lucrării lui Bogdan Bucur – *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, Rao, 2019 – Lucian Dumitrescu delimitează cele două direcții notând că „perspectivele emice, din interiorul comunității de investigat, subliniază importanța «thick description» pentru decriptarea unor practici comunitare în raport cu referențialul local. Abordarea etică preferă conceptualizările derivate din cultura în care a fost socializat antropologul, conceptualizări care adesea nu cadrează cu codurile cultural-politice ale localnicilor din comunitatea explorată”; v. *Sociologie Românească*, 2020, vol. 18, Issue 2, p. 243. Orizontul emic este cel creat de natura și însușirile subiectului studiat (al grupului social însuși), pe când orizontul etic este format din experiența complexă și punctul de vedere al observatorului exogen. În consecință, putem considera că în plan social o abordare emică se apleacă în mod concentrat asupra unui obiect singular, a circuitului intern al unor fenomene și procese întâlnite în cadrul unei comunități, pe când o abordare etică evită individualizările, se apleacă succesiv asupra mai multor grupuri și le integrează într-un sistem mai vast de similitudini împărtășite. Dacă sub aspect etic cercetarea generalizează, sub cel emic ea particularizează. Adaptată registrului conceptual propriu științei istorice, această pereche metodologică are aplicații pertinente și utile, în acest caz domeniului proceselor de construire cultural-identitară de la nivel statal.

Privit prin aceste perspective, studiul nostru caută să recompună un microsystem social, să reprezinte un circuit cvasi-complet de examinare a pieselor lui constituente, să atingă cât mai multe dintre punctele pertinente pentru reconstituirea compoziției mediului național interbelic și a direcțiilor de legătură pe care acesta le-a avut cu programul socio-constructiv și cu aplicarea lui în Sudul Basarabiei. Căutând să descrie, analizeze și apoi să faciliteze înțelegerea profunzimilor caracteristice spațiului social în diversele sale ipostaze (național, provincial, mai cu seamă regional și local), analiza noastră coboară treptat de la nivelul ideologic și strategic al puterii centrale, trecând prin planul particularităților provinciale, oprindu-se în final la nivelul comunităților locale din Sudul Basarabiei și la manierele în care acestea au receptat, interpretat și resimțit schimbările dictate de noile obiective naționale. Primul pas în operaționalizarea acestui plan de lucru a fost identificarea elementelor prin intermediul cărora entitatea Statului și-a compus și înrăurit principiile, valorile și normele național-constructive asupra colectivității sociale. Având necesitatea de a identifica domeniile și instrumentele care au stat la baza formulării, respectiv a aplicării programului de standardizare identitară, ne-am oprit în mod obligatoriu atenția asupra instituțiilor morale și a sferelor modelatoare pe care ele le-au condus în mediul comunitar interbelic: Școala (educația de masă), Biserica (morală și spiritualitatea ortodoxă), Autoritatea militară (securitatea, ordinea și disciplina socială), Economia (dezvoltarea comunitară), Administrația (eficiența organizatorică a vieții cetății), Cultura (exersarea continuă a contactului cu formele imaginare și idealizate ale unei identități sociale alcătuite pe baza unei selecții riguroase și exclusiviste). Menite să acționeze atât separat cât și împreună, toate aceste sectoare cu reprezentativitate primordială în interiorul unei societăți structurate au avut rolul de a compune o cultură identitară complexă și completă, ce trebuia să i se înfățișeze cetățeanului cu fiecare ocazie în care acesta pășea în spațiul public.

Analiza temeinică a caracteristicilor acestor autorități capacitate cu plină putere de influențare a cursului vieții comunitare a dat cercetării noastre o structură tematică, în care integranta cronologică a adus un sprijin reconstructiv firesc, dar secundar din punct de vedere organizatoric. Astfel, în loc de a împărți etapizat evoluțiile constatate în interiorul societății sud-basarabene privind raporturile pe care aceasta le-a întreținut cu autoritatea guvernantă a Statului național românesc, lucrarea noastră a fost clădită pe seama examinării individuale și aprofundate a rolului pe care l-a jucat fiecare dintre instituțiile antemenționate în procesul de integrare omogenizantă a populației în structurile politico-economico-sociale ale Statului centralizat. Aceste instituții au fost tratate consecutiv drept micro-domenii de interes. Urmând simultan un model general, dar și unul personalizat în funcție de particularitatea naturii și eventual a necesităților analitice relative la procesele și fenomenele consemnate, conținutul informațional al fiecărui segment a fost aranjat pe o linie logică descendentă și a reunit considerații informatice privind locul ocupat de autoritatea respectivă în panteonul ideologic al programului de construcție național-românească, poziția sa în interdependența relațională creată de înalta autoritate a Statului între marile sale instituții simbolice, tipicul obiectivelor și al universului său strategic, caracteristicile operaționale ale actorilor săi interni, tipologia intervențiilor sale specifice asupra dinamicilor sociale provinciale și regionale/locale, pozițiile luate de populație în favoarea ori în contra acestora și în consecință natura și calitatea relațiilor contractate cu mediul social (mai cu seamă cu cel multietnic din Sudul Basarabiei), registrul rezumativ al evoluțiilor înregistrate la nivel local în încercarea de câștigare a reprezentativității sociale pentru cerințele de conduită definitorii entității discutate ș.a.

După cum se poate distinge, atenția ne-a fost îndreptată asupra delimitării însușirilor cercetabile ale celor 3 mari actori colectivi prinși în recalibrarea reprezentativității și autorității sociale, recalibrare presupusă de programul de reconstrucție organizată și omogenizare a universului compozit al identităților comunitare aduse împreună prin Unirea din anul 1918. Privind în perspectiva puterii pe care au putut-o exersa în determinarea ideatică și faptică a cursului acestei adaptări colective la noile cerințe ale politicii interbelice, acești actori pot fi calificați drept participanți activi (Statul, în calitatea sa supremă de creator și

decident), intermediari (elitele naționale și instituțiile morale, în calitate de ramificații operative ale celui dintâi) și pasivi (populația, în calitate de obiect și adresant final). Trunchiul analizei noastre s-a ridicat pe temeiul măsurării și apoi al interpretării structurale și calitative a interacțiunilor dintre acești subiecți, pe urmărirea orizonturilor lor de rațiune și acțiune, pe distingerea manierei în care acestea s-au afectat reciproc. Studiul de caz al Sudului Basarabiei a venit apoi să închidă în mod natural cercul causal aflat în mișcare în societatea interbelică.

În afara acestor forme de distribuire analitică, structura lucrării mai cuprinde o departajare internă foarte importantă pentru planul său general de reprezentativitate. Așa cum privirea examinatoare ne-a fost în mod firesc atrasă de separarea treptelor (național, provincial, local) și a direcțiilor de desfășurare a acțiunilor socio-reconstructive (domeniile de dirijare a vieții comunitare), tot așa ea ne-a fost captată de un ultim dar major element de diferențiere a raporturilor dintre componentele active și pasive ale procesului reformativ: cea a ramificației subiecților în funcție de relația lor cu idealizata românitate bio-culturală. Urmărirea activă a caracterului multietnic al societății regionale (implicându-i atât factorul minoritar cât și pe cel al particularităților românești) a fost astfel una dintre manierele prin care am căutat să cercetăm însușirile spațiului social sud-basarabeian și să deducem validitatea ipotezei pe baza căreia lucrăm. Am fost interesați să identificăm modurile în care s-au desfășurat contactele dintre Statul național și alteritatea sud-basarabeiană, precum și felul în care autoritatea centrală s-a raportat la populația pe care o recunoștea fără rezerve ca aparținând nucleului său constitutiv, dar care nu se ridica pesemne la așteptările privind conduita considerată a fi potrivită unei majorități unificate și guvernante. Toate etniile ce au populat cu un anumit grad de vizibilitate teritoriul pe care l-am alocat analizei au fost ținute permanent în atenție în procesul de documentare și interpretare a dinamicilor sociale. Sporirea punctelor de interes a complicat și împovărat într-o oarecare măsură procesul de colectare și clasificare a informațiilor. Caracterul oportun al acestui efort suplimentar nu a putut fi însă trecut cu vederea, ignorarea înfățișării hărții etnice a regiunii și a locului ocupat de populația non-românească în mecanismele de relaționare dintre societatea locală și programul centralizat de uniformizare însemnând executarea incompletă a operațiilor necesare îndeplinirii obiectivelor formulate. Drept rezultat, fiecare segment tematic al cercetării noastre cuprinde informații relative la raporturile diverselor forme ale autorității de Stat mai întâi cu populația națională și apoi cu cea minoritară a Sudului Basarabiei. Am considerat că numai prin această dublă perspectivă putem obține optimul de date și de interpretări trebuincioase deslușirii corecte a ambiantei sociale, precum și argumentării admisibilității considerațiilor formulate la începutul cercetării.

În fapt, datorită locului pe care ea l-a ocupat în mediul comunitar al Sudului Basarabiei, am găsit de cuviință ca în cadrul analizei noastre să îi acordăm alterității aplecări cât mai angajante, care să ilustreze statutul local al colectivităților minoritare, să îl pună pe acesta în relație extinsă cu contrapartida românească, să arate prin comparație directă care au fost premisele de relaționare cu ea și cu noua ei autoritate guvernantă, eventual să dezlege cauzele atitudinii ei defensive, respingătoare și restrictive (altele decât cele evidente). Această subsidiaritate nu a avut la bază numai rațiunea echilibrului informațional și interpretativ, ci și gândul varietății, secundat de cel al curiozității științifice. Parcurgerea (chiar și incompletă) a istoriografiei referitoare la Basarabia interbelică îi prezintă cititorului cu o predilecție aproape atotacoperitoare teza inegalității de autoritate și de influență social-economică existentă între elementul românesc și cel rusesc, dezechilibru ce a ridicat obstacole severe în fața dezvoltării noului regim național. Alături de referirile deseori sumare asupra celorlalte minorități existente în provincie, menționate mai ales pentru a sublinia caracterul antiromânesc al politicilor imperiale, rivalitatea româno-rusă a fost de regulă relația cea mai des și mai extinsă expusă. Luând în calcul cantitatea și calitatea acestor analize, am considerat nimerit să ne îndreptăm către diversificare și să examinăm prezența românească în provincie (în cazul nostru în Sudul ei) și prin intermediul relației sale cu alte comunități etnice, nu numai cu cea anterior dominantă. Prima dificultate ridicată de această direcție de lucru a fost ogândită în parametrii documentării. Ea trebuia să se desfășoare corect dar oarecât facil, să ne permită pătrunderea

subiectului fără să ne supună unui efort de identificare a informațiilor care să ne devieze atenția de la celelalte obiective ale cercetării. Precum se va putea distinge din segmentul dedicat istoriografiei și surselor utilizate, atât studiile pre-existente cât și informațiile inedite descoperite în arhive ne-au sprijinit în compunerea unei imagini bine informate asupra poziției alterității în societatea provincială, aceasta fără a ne satisface însă întru totul așteptările și necesitățile. Recompunerea istoriilor minorităților sud-basarabene ni s-a înfățișat în orizonturi mai mult sau mai puțin promițătoare. Distingem de pildă diferențele dintre cantitatea și calitatea datelor identificabile asupra comunității germane versus cele existente privind comunitatea găgăuză. Inegalitățile privind cronologia informațiilor s-au dovedit a fi un alt factor de stânjenire a procesului de documentare, perioada interbelică fiind mai puțin ofertantă din acest punct de vedere decât alte segmente istorice. Navigând insuficientele, analiza noastră s-a concentrat pe utilizarea adecvată a cunoștințelor colectate. Ea a urmărit să deslușească statutul social al colectivităților minoritare din Sudul Basarabiei și să le distingă capacitățile/progresul de integrare în registrul stabilit de autoritatea statală. Unul dintre obiectivele majore trasate în interiorul acestor sarcini de lucru a fost acela de a determina puncte de comparație multilaterală între situațiile diferitelor etnii, mai cu seamă în sensul suplimentării deja tradiționalei discuții referitoare la raporturile dintre partida românească și cea rusească. Faptul că în perioada interbelică balanța de influență economică și social-culturală dintre aceste două tabere a continuat să se manifeste în mare parte pe temeiurile construite sub politica imperială este astăzi arhidiscutat din perspectiva poziției nefavorabile acordate românității. Mai puțin subliniat a fost de-a lungul timpului faptul că supremația reală a foștilor stăpâni se oprise mai curând la nivelul elitelor urbane și al autorității instituite pe cale administrativă. La nivelul populației de rând țărâimea rusească fusese egalmente de needucată/neșcolită precum cea românească și la fel de săracă, de lipsită de mijloacele cu care să își dezvolte profitabil activitatea economică. Apoi, sub administrația interbelică ambele colectivități aveau să se dovedească la fel de incapacitate de lipsa lor de experiență, resurse și voință în ceea ce privea structurarea internă a unor elemente de reprezentativitate politică, economică, culturală. Țărâimea foștilor și cea a actualilor guvernanți păreau să fie la fel de apatie în modernizarea vieții lor comunitare. Grosul populației rusești din Sudul Basarabiei nu avea așadar multe elemente cu care să intre în competiție cu grosul celei românești. Rezistența modelului ei cultural rămânea principalul atu deținut, dar ea se manifesta pe fondul reușitei anterioarei puteri politice de a-l fixa în mentalul și conduita societății provinciale. Prin ușor contrast, deși îi lipsea elementul puterii de decizie, o colectivitate sud-basarabeană precum cea germană avea oarece capacități de a concura moral și material cu statutul noii etnii dominante. Aceasta nu în sensul unei competiții pentru legitimitate și autoritate guvernantă, firește, ci în cel al unei întreceri simbolice privind cantitatea și calitatea resurselor avute la dispoziție de comunitate. Alături de evreime, germanitatea avea în Sudul Basarabiei singura față a alterității spirituale, ceea ce o făcea rezistentă în fața anumitor presiuni integratoare ale noului program de naționalizare. Cele două etnii dispuneau și de cele mai mari grade de alfabetizare, ceea ce le dăduse de-a lungul timpului măsuri aparte ale spiritului lor comunitar. Spre deosebire de restul țărânimii multietnice, germanii aveau calități sporite în organizarea activității lor agro-zootehnice, fiind cea mai bine dezvoltată colectivitate rurală. Fără a fi avut un curs deosebire față de celelalte etnii regionale (însă aceasta în contextul în care ea și multe altele dispuseseră împreună de experiența privilegiilor coloniale), populația germană avea per total o situație mai bine conturată și chiar mai echilibrată din punct de vedere comunitar. Astfel, dacă rușii își mențineau capacitatea moral-culturală și financiară aproape exclusiv prin elita urbană, în timp ce populația de rând le rămânea inertă în subdezvoltare (situație caracteristică și celorlalte etnii ortodoxe), germanii aveau o extindere mai uniformă a bogăției și o rețea socio-culturală mai bine încheșată. În fapt, toate etniile regionale aveau astfel de caracteristici proprii care le așezau în poziții distincte unele față de altele și în raport cu autoritățile interbelice. Căutând să descifrăm mecanismele de relaționare socială care au determinat calitatea evoluțiilor sud-

basarabene ale programului interbelic de integrare-uniformizare, am considerat că aceste elemente sunt demne de explorat.

Structura lucrării. Reunind în plan practic toate aceste direcții de lucru, lucrarea noastră a fost împărțită în 4 capitole. Ele conțin analize dedicate pe 6 domenii esențiale ale vieții sociale, indispensabile procesului de construcție identitară colectivă: universul cultural, cel religios, cel militar/al ordinii și siguranței, universul educațional, cel economic și cel al administrării vieții comunitare. Ele au fost tratate prin intermediul instituțiilor lor corespunzătoare⁹ – Sistemul și propaganda culturală, Biserica, Armata (Milităria în genere), Administrația, Școala, Economia. Dintre acestea primele 3 au fost separate în capitole proprii, pe când ultimele 3 au fost reunite într-un singur segment, ce tratează integrativ problematica discordanței dintre dezideratul major al autorității de Stat privind răsturnarea balanței de influență socială în favoarea românității, eforturile concrete depuse pentru realizarea acestui obiectiv cu dezvoltare prelungă și, în final, rezultatele obținute în acest sens în intervalul interbelic. Putând părea gratuită, această separație a dorit să marcheze diferența subtilă dintre natura, poziția și misiunea ocupate în interiorul procesului de construcție național-identitară de către fiecare domeniu examinat. Fiind cu toatele instituții morale de primă însemnătate, entități eminate de autoritatea de Stat, care în subordinea normativă a acestuia au gestionat întregul spectru al vieții colective primind reprezentativitate și puteri aproximativ egale, ele au avut totuși fine deosebiri în ceea ce a privit esența rolului jucat în programul de reformulare a caracteristicilor mediului social (sud)basarabean. Astfel, deși au avut la rândul lor sarcini și aplicații concrete în administrarea, controlarea și ghidarea mecanismelor de standardizare a conștiinței sociale, Cultura, Biserica și Milităria au avut atribuții mai curând indirecte în formarea practică a următoarelor generații de cetățeni prin comparație cu cele avute de Școală, Administrație și Economie. Rolul reconstrucitiv al celor 6 instituții a putut fi astfel distins în două ramificații, una cu înclinație înspre latura morală, abstractă, a procesului de construcție socială, cealaltă cu înclinație materială, faptică. Tipicul cultural, cel spiritual și disciplina comunitară induse/impuse prin intermediul primelor 3 instituții contribuiau la crearea unui nou climat, care pregătea tranziția mentală a populației eterogene către un format de conștiință fundamentat în tradiția românească. Sistemul educațional, cel administrativ și cel economic aveau în schimb calitatea de a construi propriu-zis șansele de stabilizare și perpetuare ale acestui ambient. Mai mult încă, ele erau cele ce aveau (cel puțin în plan teoretic) capacitatea de a realiza transformarea calitativă a însușirilor populației românești, astfel încât aceasta să preia treptat și *de facto*, nu numai *de jure*, autoritatea asupra comunității regionale. Având în vedere faptul că unul dintre țelurile principale ale Statului a fost acela de a ridica în Basarabia situația generală a populației sale românești prin crearea unei elite corespunzătoare, am considerat nimerită această departajare structurală.

Privind rezumativ fiecare capitol în parte, readucem în prim-plan metoda analitică ce pornește de la general și coboară treptat înspre particularul studiului de caz sud-basarabean.

În capitolul I – *Circumstanțele și evoluțiile integrării culturale* – primul nostru interes a fost acela de a integra demersul românesc de construcție națională prin intermediul Culturii în orizontul mai vast al proceselor similare lansate imediat după terminarea Primului Război Mondial de către toate nou-instituitele state-națiune ale Europei. Ținând cont de acest context, dar și de elementele din trecutul istoric al spațiului românesc, am urmărit apoi să stabilim structura ideologică și maniera în care s-a fixat operaționalizarea programului de naționalizare prin cultură. Am căutat așadar să lămurim paradigmele, strategiile, mijloacele, actorii și instrumentele politicii culturale românești. Conturarea contextului statal a fost urmată de definirea condițiilor ce așteptau în Basarabia punerea în practică a elementelor proaspăt

⁹ Utilizăm noțiunea de *instituție* în calitatea acesteia de „formă cu caracter suprastructural de organizare a raporturilor sociale, repetate și tipizate potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate și oglindind caracterul istoric al orânduirii societății respective”; dexonline.ro/definitie/instituție [20.12.2020].

enumerat. Tabloul cultural al provinciei – cuprinzând premisele, dilemele și perspectivele sub care aveau să se deschidă relațiile dintre Periferie și Centru – a precedat descrierea modului în care a fost planificat și aplicat aici programul de culturalizare. O aplecare extinsă a fost acordată instrumentelor (tipărituri, activități dedicate elitei și poporului ș.a.) și instituțiilor (Regionala ASTREI, pentru început) care au ocupat pozițiile de frunte în acest demers integrativ. Celei din urmă i-a fost dedicat un segment propriu, drept mărturie a importanței operaționale pe care ea a avut-o în interiorul programului, fiind o deschizătoare de drumuri atât la nivel provincial cât și regional. Ultimul segment al celui dintâi capitol a fost dedicat în exclusivitate situației culturale din Sudul Basarabiei. Pornind de la stabilirea premiselor locale pe care le-a avut de înfruntat efortul propagandistic al Statului, privirea noastră s-a bifurcat asupra intervențiilor executate de cele două mari instituții reprezentative pentru programul cultural interbelic (ASTRA și Fundația Regală „Principele Carol”), urmărind aportul fiecăreia la îndeplinirea obiectivelor trasate de Stat privind răspândirea principiilor și normelor culturale românești în sânul populației sud-basarabene. Înainte de a încheia cu o analiză a relațiilor formate și întreținute de autoritatea culturală a Statului cu alteritatea din Sudul Basarabiei, cazurile comunitare ale rușilor, ucrainenilor, bulgarilor, evreilor și germanilor fiind tratate succesiv, ne-am oprit și asupra situației publicațiilor periodice circulante în regiune.

Cel de-al doilea capitol – *Spiritualitatea, autoritatea religioasă a Statului și Biserica Ortodoxă Română ca instrumente de construcție națională* – a fost structurat și el pe mai multe segmente interne. La fel precum în cazul anterior, examinarea a pornit de la identificarea ideologiei spiritual-religioase a Statului și de la punctarea rolului atribuit acesteia în programul de construcție identitară. Tot aici și-a avut rostul stabilirea locului ocupat de alteritate (însemnând tot ceea ce nu era ortodoxie cu înfățișare tradițional românească) în planul de integrare socială prin religie. Extinderea practică a acestui punct a fost profilarea problemelor morale și „tehnice” ale alterității spirituale (sud)basarabene. Printre acestea s-au aflat diferențele vizibile de mentalitate și practică religioasă, pe baza lor distingându-se cei 3 mari factori de contrare între autoritatea de Stat și populația multietnică locală: limba de oficiere a slujbelor, calendarul religios, chestiunea dreptei credințe. Sudul Basarabiei avea un mediu social ancorat în utilizarea limbii ruse în cadrul serviciului bisericesc și a calendarului iulian pentru calcularea timpului spiritual, dar și unul alunecat adeseori pe pantele așa-numitului sectarism. Multietnicitatea și slăbiciunea demografică a elementului național făceau ca intervenția autorității de Stat să fie mai dificil de gestionat decât în zonele cu rezidență compactă a populației româno-moldovenesti (fără a însemna că acolo ea dădea rezultate cu mult mai rapide ori mai bune). În acest context deveneau cu atât mai importante raporturile dintre actorii responsabili de dirijarea procesului de reglementare și standardizare a mediului religios sud-basarabean. Am considerat așadar binevenit ca înainte de a urmări desfășurarea efectivă a intervențiilor făcute de aceștia să le descifrăm relațiile de colaborare. Autoritatea politică a Statului, cea spirituală a Bisericii Ortodoxe (cu subordonata sa instituțională din Sudul Basarabiei) și în final personalul clerical local au avut fiecare o manieră proprie de a defini și trata chestiunea integrării populației multietnice prin intermediul actului religios. Particularitățile lor atitudinale nu s-au aflat întotdeauna în concordanță, disproporțiile rezultate degajându-se în planul societății locale și lăsând impresii care, alături de natura neplăcută a înseși schimbărilor introduse, au afectat modul în care instituția religioasă a interacționat cu conștiința compozită a regiunii sud-basarabene. Pentru a ilustra corespunzător dificultățile încercării de românizare prin ortodoxie ne-am însoțit așadar descrierea manierei în care a fost teoretizată și desfășurată activitatea de reformulare culturală a actului religios cu cercetarea reacțiilor manifestate de localnici în fața noilor principii și practici bisericești.

Capitolul III – intitulat *Coerciție versus persuasiune: Instituțiile de autoritate forte în procesul interbelic de construcție a națiunii* – este ultimul din șirul ce oferă segmente separate instituțiilor morale angajate în programul de formare a identității naționale interbelice. El se deschide cu fundamentarea conceptuală, instrumentară și strategică a coerciției și persuasiunii la nivelul autorității forte de Stat și în contextul socio-formativ care ne interesează.

Urmează integrarea autorității militare în registrul ideologic al programului național-constructiv românesc și identificarea etapelor evolutive ale contactului dintre aceasta și mediul (sud)basarabean. Fiind poate autoritatea cea mai vizibilă în spațiul comunitar în contextul sensibil al primului deceniu interbelic, forța militară a Statului a avut parte de numeroase contestații, a generat tensiuni și reacții defensive din partea populației locale, a imprimat imagini neplăcute prin comportamentele neadecvate ale reprezentanților săi în teritoriu și în mare parte și-a îndepărtat civilimea în loc să și-o apropie. Integrarea sud-basarabenilor români și minoritari în rândurile armatei ori câștigarea respectului lor față de milităria românească în genere aveau să fie mai mult decât anevoioase și să se finalizeze într-un eșec nefericit. Încercând în primul rând să își justifice prezența constrângătoare din interiorul societății sud-basarabene prin argumentul securizării naționale și comunitare, apoi căutând să își particularizeze reflectarea publică prin dezvoltarea unor acțiuni de natură constructivă (materială, morală, culturală), autoritatea militară nu a reușit să își câștige poziția de prestigiu, încredere și influență pe care o pretindea prin puterea sa oficială și nici să găsească maniere progresive de interacțiune eficientă cu diversele populații ale Sudului basarabean.

Ultimul capitol al lucrării caută să determine *Limitările încercării de formare a unei elite românești în Sudul Basarabiei*, adică neputințele sistemului de Stat în a-și duce la îndeplinire unul dintre cele mai importante obiective de natură național-constructivă. Capitolul reunește considerații asupra a 3 mari domenii ale vieții publice – Administrația, Școala/Educația și Economia – urmărind maniera în care Statul român a înțeles să utilizeze potențialul moral și material al acestor instituții pentru a determina integrarea funcțională a regiunii într-un sistem unitar, reacțiile provocate în mediul sud-basarabean de intervențiile mai mult sau mai puțin inspirate ale politicii și reprezentanților acestor domenii de interacțiune între Stat și comunitate, precum și rezultatele obținute de activitatea socială desfășurată prin aceste medii până la momentul întreprinderii bruște a stăpânirii românești asupra teritoriului. Sintetizat, conținutul acestui segment confruntă pretențiile înaintate de Stat în ceea ce privea evoluțiile social-economice pe care ar fi trebuit să le parcurgă populația românească pentru a-și „lua în primire” noul statut de comunitate guvernantă cu realitățile cantitative și calitative ale investițiilor morale și materiale pe care el și le-a asumat și le-a putut asuma în acel moment istoric pentru a facilita și încuraja aceste modernizări și progrese sociale. Capitolul urmărește așadar capacitatea Statului român dar și pe cea a populației sale reprezentative de a-și forma în intervalul interbelic condițiile necesare pentru susținerea creării treptate a unei pături elitare care să conducă viața publică a provinciei conform valorilor și normelor românității. Punând evoluțiile celor 3 entități social-constructive în contextul dubletului dintre puterea și voința națională de dezvoltare, acest segment urmărește efectele concrete dezvoltate în mediul sud-basarabean de încercările și eșecurile autorităților în a româniza provincia prin Administrație și Școală (mai puțin prin Economie) și de a-i face pe români noii stăpâni reali ai unui teritoriu în care esența rusească fusese adânc implantată. Reușitele, dar mai cu seamă oportunitățile ratate prin proasta gestionare a patrimoniului moral și material al acestor 3 domenii ale vieții colective, ne arată în final care era în Sudul Basarabiei balanța reală dintre românesc și non-românesc, aducându-ne mai aproape de constatarea validității ori nulității ipotezei pe baza căreia am operat.

Conținuturile fiecăruia dintre segmentele cercetării au fost articulate prin intermediul unor considerații finale proprii domeniului analizat. Utilizarea concluziilor etapizate a fost o alegere motivată practic, această formă de lucru optimizând identificarea rezultatelor izvorâte logic din examinările întreprinse. Cele mai importante elemente separabile din aceste reflecții intermediare au fost reunite și integrate în expunerea finală privind urmările demersului de verificare a ipotezei inițiale.

Bibliografia înscrisă la finalul materialului convoacă sursele pe care le-am socotit pertinente și utile documentării. Precum în cazul oricărei cercetări complexe, ea culege doar elementele citate în text, câmpul complet al informării care a pregătit compunerea studiului fiind mult mai vast.

În final, ultima componentă a lucrării listează o serie de anexe pe care le-am considerat folositoare pentru parcurgerea ori susținerea informațiilor și ideilor înaintate în corpul analizei. Ele cuprind date privind delimitarea teritorială și compoziția etno-demografică a Sudului Basarabiei, precum și date referitoare la activitatea culturală din mediul său social.

Cercetarea noastră are natură istorică, fiind o expunere amplă a împrejurărilor sub care s-a desfășurat viața comunitară a Sudului Basarabiei sub determinările directe ale programului statal de formare sistematică a unei noi conștiințe colective. Mergând pe urmele cronologiei naturale a faptelor, ea a urmărit dinamica politice, economice, culturale manifestate în interiorul mediului social regional pe parcursul scurgerii anilor dintre cele două războaie mondiale. După identificarea, compararea și interpretarea datelor corespunzătoare, descrierea evenimentială a fost însoțită de una fenomenologică și procesuală, aceasta din urmă nu numai în sensul explicării succesivității faptelor ci și în cel al urmăririi ansamblului de schimburi acționale și reacționale dintre puterea de Stat și populația locală, adică a litigiilor morale și a manierelor în care ele au fost sau nu soluționate. Păstrând în minte natura ipotezei pe care ni se fundamentează demersul, am găsit că această combinație metodologică ne-a sprijinit în mod adecvat trasarea corectă a topografiei spațiului social sud-basarabeian.

Istoriografia temei și a subiectului. În linie cu necesitățile și interesele diverselor momente politico-istorice, programul interbelic de construcție a națiunii nu a fost abordat critic de generațiile istoriografice ale celei de-a doua jumătăți a secolului XX. Abia o dată cu pășirea unui prag temporal din istoria trăită a poporului român și cu adoptarea unui nou sistem de perspective interpretative, acest subiect a fost preluat de comunitatea științifică națională și introdus într-un proces analitic a cărui noutate avea să rezide nu numai în completarea informațională, ci în tratarea mai obiectivă și mai echilibrată a unei epoci atât de reprezentative în tabloul mitologic al națiunii încât ea fusese anterior privită fie distorsionat, fie incomplet, sub un discurs parohialist de inspirație autohtonist-protocronistă¹⁰. O dată cu liberalizarea politico-socială a anilor '90 atât problema naționalismului cât și cea a programelor de construcție a națiunilor interbelice a intrat sub lucrul cercetătorilor din România și din restul Europei Centrale și de Est. Deși nu fără un start lent și progrese uneori poticnite, în ultimii 30 de ani istoriografia procesului de (re)formulare cu intenții uniformizante a identității colective din spațiul statal românesc a crescut încontinuu în dimensiuni, reunind perspective noi și interesante asupra efectelor transpuse de acest demers istoric în societatea timpurilor ulterioare. Căutând să le cernem pentru propria utilitate, atenția noastră s-a îndreptat asupra titlurilor ce pot fi folosite drept îndreptare de recompunere a ideologiei și metodologiei național-constructive (mergând pe o cale instrumentalistă de interpretare), ori din care se pot extrage informații privitoare în mod direct la aplicațiile și rezultatele acestora în spațiul (sud)basarabeian. Deoarece procesul de construcție națională a fost în sine o întreprindere complexă, ramificată în multiple și foarte variate direcții de intervenție ale căror rezultate trebuiau reunite pentru a da măsura efectelor produse asupra spațiului social, nici registrul lui istoriografic nu a putut lua o formă fluidă, având mai curând un aspect aspru, cu numeroase neregularități, cu pauze mari între cercetările părând a avea legătură directă cu interesele noastre de documentare. În afara unei serii relativ restrânse de titluri care pot fi facil încadrate în parametrii noștri de timp și spațiu, istoriografia subiectului convoacă multe alte lucrări foarte diverse, ale căror conținuturi au adus un aport valoros încercării de înțelegere a fenomenelor și dinamicilor politice, economice, sociale și culturale întâlnite în sânul colectivității multietnice sud-basarabene din perioada interbelică. Situația subliniază faptul că subiectul pe care îl tratăm nu a avut până în acest moment parte de suficiente dezvoltări și că demersul nostru poate umple în mod binevenit o lacună istoriografică.

¹⁰ V. Constantin Iordachi, „România Mare: între competiții ideologice și consens naționalist” în *Sfera Politicii*, nr. 64, anul VI, 1998, pp. 57-61, aici consultat pe forum.md/ru/823158 [12.12.2020].

Fiecare dintre studiile asupra cărora ne-am oprit atenția în compunerea universului de documentare atinge unul sau mai multe aspecte încadrabile în cele 3 trepte de analiză cuprinse în structura cercetării noastre – naționalul, provincialul, regionalul/localul. Din fondul lor ideatic și informațional ne-am extras manierele de raționare a problemelor analizate, precum și date cu ajutorul cărora am compus propria interpretare a faptelor. Cu toate că un șir cronologic ar ilustra vizibil dinamicile (și neregularitățile) din dezvoltarea progresivă a nucleului istoriografic pe care l-am utilizat în reconstituirea evenimentelor și proceselor interbelice, considerăm că această manieră de aranjare ar fi mai curând derutantă decât utilă, aceasta din pricina trecerilor sale bruște de la un tip de cercetare la altul, de la studii foarte generale la unele concentrate pe elemente specifice de istorie socială ori locală. Acest fapt nu face decât să arate dificultatea cu care s-a încheiat de-a lungul timpului șirul de analize prin intermediul cărui să poată fi astăzi înțeles parcursul național-constructiv al Basarabiei și al populațiilor trăitoare pe pământurile din sudul teritoriului ei. Pentru a compensa lipsa de liniaritate și a evita impresia unei orânduiri forțate, am ales să ne prezentăm componentele istoriografice într-o (imperfectă) ordonare tematică.

În registrul lucrărilor dedicate examinării structurate a procesului național-constructiv românesc din perioada interbelică, prima analiză complexă și cu așteptări binemeritate de noutate științifică a fost cea compusă în anul 1995 de Irina Livezeanu – *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building and Ethnic Struggle (1918-1930)*¹¹ – devenită rapid una dintre cărțile de căpătâi ale oricărui demers de înțelegere a dinamicilor interne ale societății românești interbelice. Aceasta deoarece ea a inclus în esența discuției științifice maniera în care s-au raportat una la cealaltă colectivitățile reunite în anul 1918 sub același steag, dar nu și sub aceleași porniri reflexive din punct de vedere politic, economic, social, cultural și, peste toate, identitar. În lucrarea sa, Irina Livezeanu ridică pentru prima dată necesitatea de a aborda critic evoluțiile politice, sociale și culturale ale interbelicului din perspectiva analitică a unui proces de construcție organizată a mediului colectiv, proces la fel de valid și de necesar în lumina diferențelor identitare și atitudinale existente între colectivitățile românești din provinciile reunite pe cât fuseseră de reale fundamentele organice și voliționale ce le determinaseră pe acestea să accepte proiectul Unirii. Aplecându-se succesiv asupra provinciilor unite în 1918, ea a demonstrat faptul că demersul de naționalizare s-a întreprins sub forma unei veritabile *Kulturkampf*¹², a unei ciocniri culturale ajunsă uneori la conflict și întotdeauna însoțită de tensiuni, insatisfacții și frustrări de partea tuturor actorilor sociali implicați. Lucrarea Irinei Livezeanu a opus analitic centralismul politico-cultural regionalismului provincial – cel dintâi raportându-se la pluralismul identitar precum la o confuzie artificială, o deviere extrinsec determinată, cel din urmă având o existență firească, dincolo de intervențiile străine invocate defensiv de ideologii unității native a poporului. Ea a fost și prima operă științifică ce a propus direcții conturate de tratare a problematicii procesului de construcție națională în planul specific al Basarabiei.

După analiza operată de Irina Livezeanu au început încet dar promițător să apară și alte aplecări în manieră critică asupra procesului interbelic de construcție a națiunii românești și asupra programului centralizat în sine, precum și împărțiri metodice ale evoluțiilor provinciale privind încercările de culturalizare omogenizantă. Unul dintre urmașii direcții ai teoriilor înaintate în cartea-fundament a acestei cercetătoare a fost eseul din anul 2015 a istoricului Lucian Boia – *Cum s-a românizat România*¹³. Mai aplecat în cadrul extinsei sale liste bibliografice asupra istoriei ideilor și a imaginarului decât asupra desfășurării propriu-zise a programului de construcție națională, Boia a contopit totuși aceste două direcții în lucrarea sa. Reflectând obiectiv de a servi mai curând drept instrument de popularizare a unor

¹¹ Cornell University Press, 1995, 2000, tradusă în 1998 de Vlad Russo și publicată la Humanitas sub titlul *Cultură și naționalism în România Mare: 1918-1930*.

¹² Constantin Iordachi, „România Mare: între competiții ideologice și consens naționalist”, *loc. cit.*

¹³ Editura Humanitas, București.

informații și interpretări istorice decât de aprofundare a fenomenelor prezentate, cartea nu are o densitate notabilă, dar parcurge totuși în mod iluminator maniera în care Statul și elitele sale au urmărit de-a lungul istoriei moderne și contemporane un țel continuu de accentuare a elementului românesc din societate. În capitolul dedicat perioadei interbelice autorul își începe argumentația prin tratarea situației etno-demografice a nou-constituitului Stat-național și a deja-cunoscutelor diferențe identitare și atitudinale prezente în interiorul românității reunite. El continuă prin prezentarea rolului deținut de instituția școlară în demersul de integrare romanizatoare a populațiilor etnice, apoi prin expunerea manierei în care apropierea și desfășurarea celui de-al Doilea Război Mondial a condus la o re-ridicare a ponderii statistice a românității prin împuținarea colectivităților minoritare în urma pierderii de teritorii, a schimburilor ori retragerilor de populație, precum și ca rezultat al purificării etnice, devenită o nefericită politică de Stat. Prin conținut și prin momentul apariției sale, cartea lui Lucian Boia nu a avut menirea de a fi inovatoare din punct de vedere informațional ori metodologic, ci intenția de a populariza o direcție interpretativă anterior slab cunoscută publicului larg. Fiindu-i foarte accesibilă acestuia, ea a avut cea mai mare vizibilitate generală dintre toate lucrările istoriografice pe care le-am tratat și pe care urmează să le tratăm. Din acest motiv ea a ridicat și cele mai numeroase și, foarte probabil, cele mai intense reacții de acceptare ori respingere, aceasta în ciuda faptului că ideile conținute nu sunt în esență, prin alăturare cu tezele argumentate de Irina Livezeanu ori alți cercetători ce urmează să fie citați, nicidecum noi în spațiul de dezbatere academică.

Studii anterioare au avut anverguri și vizibilități inițial limitate, dar volume precum cel editat în anul 2001 de Balázs Trencsényi, Dragoș Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi și Zoltán Kántor – *Nation Building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*, conținând un studiu foarte util asupra provinciei basarabene și a modului în care au contrastat de-a lungul timpului modelele identitare pe care populația ei a fost îndemnată să le interiorizeze¹⁴ – au marcat totuși interesul crescând al cercetătorilor de formații diverse pentru descoperirea și aprofundarea acestor chestiuni. Aveau să urmeze câteva lucrări importante, nu toate mergând strict pe linia istoriei provinciale și nu toate aparținând spațiului istoriografic românesc, dar fiecare studiind emulativ fundamentarea și ramificațiile procesului de construcție națională. În același registru, în anul 2014 avea să se întreprindă un alt pas în lărgirea ariei de cercetare românească asupra evoluției teritoriului dintre râurile Prut și Nistru de la anexarea sa la puterea imperială până la constituirea sa ca Stat de sine-stătător. În volumul editat de Diana Dumitru și Petru Negură – *Moldova: a Borderland's fluid history* – istoria dintre anii 1812 și 1991 și toate treptele sale de modelare-remodelare politică și social-culturală au fost tratate sistematic și integrativ. Volumul prezintă aplecări succesive asupra momentelor majore în care puterea de Stat a intervenit asupra mediului basarabean în vederea construcției sociale sub diverse determinante (politico-administrative, naționale, elitare, culturale), oferind un fir narativ logic și, așa cum ne indică titlul însuși, fluid, adică o excelentă formă de pătrundere progresivă în ceea ce a însemnat experiența istorică a Basarabiei cu elementele constitutive ale unui proces (în cazul său, mai multe) de construcție națională. Pentru obiectivul nostru de a urmări în mod special evoluțiile interbelice, puncte aparte de interes au fost contribuțiile Svetlanei Suveică, a lui Petru Negură și a Dianei Dumitru¹⁵.

¹⁴ V. Cristina Petrescu, „Contrasting/Conflicting Identities: Bessarabians, Romanians, Moldovans” în *vol. cit.* în text, Budapesta/Iași, Regio Books/Poliorom, 2001, pp. 153-178.

¹⁵ A se vedea în *Moldova: a Borderland's fluid history*, număr special al publicației *Euxeinos, Governance and Culture in the Black Sea Region*, nr. 15/16 (2014), Chișinău, articolele: Svetlana Suveică, „Between the Empire and the Nation-State: Metamorphoses of the Bessarabian Elite (1918)”, pp. 34-45; Petru Negură, „From a «Liberation» to Another: The Bessarabian Writers During the First Year of Soviet Power (1940-1941): Integration Strategies and Forms of Exclusion”, pp. 46-64; Diana Dumitru, „How the Bessarabians Were Perceived by the Romanian Civilian-Military Administration in 1941”, pp. 65-76.

În anul 2000, studiul complex al lui Charles King – *The Moldovans, Romania, Russia and the Politics of Culture* – a discutat evoluția istorică a chestiunii identității existente în spațiul actualei Republici Moldova, parcurgând explicativ etapele de interacțiune româno-moldo-rusească din secolele XIX și XX și cercetând poziția Basarabiei pe baza statutului ei de obiect al programelor succesive (și foarte diferite) de construcție a unei culturi socio-identitare uniforme. Urmărind călătoria anevoioasă a mediului basarabean de la anul 1812 la sfârșitul anilor 1990, Charles King a așezat în paralel premisele, caracteristicile strategice și rezultatele celor 4 stadii în care populația lui multiethnică a fost supusă presiunilor de integrare în formatul identitar dezirabil Statului din care făcea parte la un moment dat provincia. El a urmărit tensiunile generate din exteriorul ori chiar din interiorul societății basarabene și modul în care diversele puteri politice ale celor circa 190 de ani scurși între cele două reperi temporale au făcut apel la *Cultură* pentru a determina subordonarea populară față de obiectivele și interesele elitei conducătoare. Conform propriilor indicații, autorul a căutat să elaboreze o analiză asupra maleabilității identității naționale, asupra gradului în care indivizilor le pot fi modificate concepțiile privind sinele și comunitatea înconjurătoare prin intervenția activă a educației, a politicilor culturale și a oricărui altor forme de intermediere statală¹⁶. Tratănd spațiul moldovenesc din poziția lui de ținut de graniță (*borderland*), Charles King a căutat să determine, printre altele, motivele universale pentru care unele încercări de a modela o identitate colectivă au succes în timp ce altele eșuează. De-a lungul studiului său, King a avut în vedere evidențierea modului în care politicile și elitele imperiale, românești și sovietice au mănuit elementele de limbă și istorie pentru a determina formarea unei anumite direcții identitare în spațiul basarabean. Prin lucrarea sa Charles King a fost unul dintre primii cercetători din mediul științific internațional care s-a ocupat pătrunzător de conturarea impactului suferit de spațiul mental al colectivității multietnice basarabene ca urmare a du-te-vino-ului istoric experimentat prin trecerile succesive de la influența românească la cea rusească.

În cartea sa din anul 2007 – *La Difficile Unione*¹⁷ – istoricul italian Alberto Basciani a tratat problematica raporturilor dezvoltate între Basarabia și restul spațiului românesc, în special cu Centrul guvernamental, în dificilul interval interbelic, perioadă de timp mai puțin luminată de evoluțiile favorabile cu care a fost încărcată în istoriografia tradițională și mai reprezentativă din punctul de vedere al neajunsurilor, inconvenientelor și impasurilor relaționale. Având o analiză detașată, lucidă și excelent documentată, Basciani a prezentat relațiile dintre Regat și provincie în simpla (și totuși complicata) lor veridicitate, fără a aluneca argumentativ de o parte sau alta a echilibrului discursiv, atrăgând în mod chibzuit atenție asupra faptului că interpretarea diverselor eșecuri ale contactului socio-politic și ale programului de construcție națională trebuie să fie privite nu numai din direcția instabilității create de problema bolșevico-comunistă, ci și din direcția incapacității Statului de a asigura temeieri atractive pentru integrarea stabilă a populației multietnice.

Prin studiile lor, Arthur Tuluș¹⁸ și Valentin Ciorbea¹⁹ au introdus în examinare particulară spațiul regional și local, dar au extins și orizontul de analiză a procesului de integrare înspre perspectiva raporturilor de contact și comunicare socială, pe de o parte, precum și de economie și dezvoltare materială, pe de altă parte. Autorii au atras astfel atenția asupra necesității de diversificare în ceea ce privește identificarea și cercetarea metodelor

¹⁶ V. Charles King, „Contested territories, contentious identities” în *vol. cit.* în text, p. 1.

¹⁷ Apărută la editura Aracae din Roma. Tradusă în 2018 de George Doru Ivan și Maria Voicu drept *Difficila Unire. Basarabia și România Mare (1918-1940)*, apărută cu o prefață de Keith Hitchins la editura Cartier din Chișinău.

¹⁸ V. „Conectarea Basarabiei la comerțul exterior al României prin Gurile Dunării. Problema infrastructurii de transport” în *vol. cit.* în text, ed. Partener/Galați University Press, 2011, pp. 175-187.

¹⁹ V. „Preocupări ale autorităților române pentru amenajarea portului maritim Bugaz (Limanu Nistrului), 1918-1940” în *Ibidem*, pp. 188-206.

(ne)utilizate de autoritatea statală pentru a atrage spațiul (sud)basarabean într-o dinamică național-convergentă. Alte lucrări ce au avut esența profund legată de spațiul sud-basarabean și de procesul de construcție națională au fost cea din anul 2016 a lui Arthur Tuluș²⁰ și cea din 2018 a lui George Enache²¹, ambele trasând meticolos liniile societății românești interbelice conform domeniilor pe care le dezvoltă în mod specific. Ele ne oferă părgihii de pătrundere în mecanismele sociale ale Bugeacului interbelic, oferindu-ne simultan informații brute despre comunitățile românești și minoritare din acest areal, despre modul în care autoritatea statală își planifica și aplica acțiunile integrative, despre pozițiile instituțiilor și ale reprezentanților lor în teritoriu, ale celor care luau contactul direct cu populația, și nu în ultimul rând despre aceasta din urmă și reacțiile sale la ansamblul operațional îndreptat asupra-i pentru a o supraveghea și a o determina să accepte normele de conduită și eventual de conștiință dezirabile Statului.

Mergând tot pe linie de analiză instituțională, fără a fi însă în mod direct legată de studierea procesului de construcție națională, căutând mai curând să exploreze imaginarul politic interbelic prin sondarea reprezentărilor politico-administrative și etico-juridice, lucrarea lui Bogdan Bucur²² reprezintă un alt punct important de reper pentru distingerea mecanismelor naționale, provinciale și locale ale amplei întreprinderi menite să uniformizeze pluralismul identitar al populațiilor reunite sub un singur teritoriu, cu toată complexitatea insondabilă comportată de această varietate socială. Bogdan Bucur a căutat să trateze „laimotivul administrației românești interbelice care a dezamăgit așteptările – mai ales în provinciile reunite la 1918”²³. Lucrarea sa se dovedește astfel esențială pentru înțelegerea modului în care sistemul ultracentralizat al Statului condus de la București a ajuns să îndepărteze populația din provincii și nu să o conveargă către ideea unei identități politico-sociale de formă regăteană, construită pe baza solidarității față de aceleași obiective colective.

Titlu major care face referire directă la parametrii noștri de lucru, prima și până în acest moment singura lucrare extinsă aplecată exclusiv asupra spațiului sud-basarabean și asupra unora dintre procesele politice și social-culturale îndreptate de-a lungul timpului asupra sa și a societății sale multietnice face parte din registrul publicistic internațional. În cartea sa – *Making Ethnicity in Southern Bessarabia. Tracing the histories of an ambiguous concept in a contested land*²⁴ – Simon Schlegel tratează chestiunea etno-socială a Sudului Basarabiei parcurgând-o prin etapele istoriei biseculare, urmărindu-i fragmentările sub stăpânirile politice și culturale ale Imperiului Țarist, Regatului României, Uniunii Sovietice și Republicii Ucraina. Fundamentată în problematica granițelor etnice și a diversității discursurilor care le-au justificat, investigația lui Schlegel s-a aplecat asupra manierelor în care acestea au fost utilizate ca instrument de control politic și social manevrat asupra Sudului Basarabiei de diversele stăpâniri care au administrat regiunea de-a lungul secolelor XIX și XX. Raportând perspectiva istorică la teoria instrumentalistă conform căreia granițele etnice sunt construite cultural, Schlegel a căutat să determine ce compoziții și tehnici narative s-au dovedit eficiente de-a lungul timpului în convingerea locuitorilor Sudului Basarabiei că fac parte dintr-un anumit colectiv determinat și determinabil, precum și dacă aceste fire narative au fost cumva adaptate atunci când s-au dovedit neproductive. Căutând să determine care au fost parametrii includerii

²⁰ V. *Stări de spirit ale populației din județul Cetatea Albă între anii 1933-1934. Documente din Arhiva de Stat a Regiunii Odessa, Ucraina*, Istros, Brăila, 2016.

²¹ V. *Mărturisiri înaintea marii încercări. Conferințele preoțești din Episcopia Cetății Albe-Ismail (iulie 1944)*, studiu introductiv, note și comentarii de George Enache, Lexon-Prim, Chișinău, 2018.

²² Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, Rao, București, 2019.

²³ Ioan-Aurel Pop, „Cuvânt înainte” în *Ibidem*, p. 14.

²⁴ Brill Publishing House, Leiden/Boston, 2019. Pentru prezenta lucrare au fost utilizate atât forma de tipar a cărții cât și forma sa manuscris, reprezentând teza de doctorat a autorului; v. în acest sens și Simon Schlegel, *The Making of Ethnicity in Southern Bessarabia: Tracing the histories of an ambiguous concept in a contested land*, Dissertation Zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie (2016), Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 287 pp., accesibil la d-nb.info/1119802881/34 [14.12.2020]. În referințe cele două variante vor apărea alternativ.

și excluderii social-politice pe baze etnice sub regimul românesc, autorul și-a numit prevestitor capitolul despre perioada interbelică „Persuasiune și paranoia”. La fel precum alți cercetători înaintea sa, Schlegel a notat că intervalul dintre cele două războaie mondiale a fost caracterizat de o relație bazată pe neîncredere profundă între autorități și ceea ce era perceput ca fiind minoritate. Urmând teza granițelor etnice, Schlegel a argumentat că administrația interbelică nu a făcut decât să adâncească delimitările existente între colectivitățile din Sudul Basarabiei și a arătat cum aceste delimitări au fost utilizate pentru distingerea celor ce pesemne merituau ori nu merituau să fie considerați cetățeni loiali Statului. El a identificat cele două mari direcții de relaționare intercomunitară – încercarea de integrare și excluderea socială – întrebunțate uneori alternativ de autoritățile și elita națională. Schlegel a vorbit de asemenea despre eșecul reformei agrare de a aduce dezvoltare economică provinciei, despre limitările procesului de alfabetizare, respins de populația multietnică în condițiile regularizării lingvistice, despre efectele sociale ale introducerii bruste a unui aparat administrativ străin și necomunicativ cu populația locală, dar și despre agravarea treptată a retoricii bio-naționaliste și a efectelor acesteia în Sudul Basarabiei. Astfel, analiza sa se întrepătrunde cu aceeași cântărire dintre persuasiune și coerciție pe care urmărim și noi să o întreprindem. Simon Schlegel și-a stabilit însă obiective semnificativ îndepărtate din punct de vedere temporal față de propriile noastre elemente de interes, punând accent pe importanța avută de procesul sovietic de reformulare a chestiunii etnice și a însemnătății acesteia în registrul identității și al relațiilor sociale.

Privind strict înspre liniile cunoașterii existente asupra componentei minoritate a societății sud-basarabene din perioada interbelică, primele aplecări vizibile asupra chestiunii etnice, a locului pe care ea l-a ocupat în societatea provincială și a manierei în care s-a raportat Statul român la minorități au apărut în perioada 2011-2012. Prin studiile sale referitoare la germanii din Bugeac²⁵ și la evreii de la Dunărea de Jos²⁶, Arthur Tuluș a marcat locul distinct ocupat de aceste colectivități în mediul social regional. Autorul a conturat mai cu seamă trăsăturile specifice ale acestor comunități integrate într-un spațiu identitar ce se prelungea în Sudul Basarabiei dinspre Sudul Rusiei, aducând astfel în atenție particularitatea înfățișată de aceste populații în interiorul Statului român interbelic și dificultățile pe care cel din urmă le-a întâlnit în încercarea de a le înțelege și a se raporta la ele. Despre elemente din viața interbelică a germanilor din Bugeac avea să publice în 2012-2013 și Valentina Chirtoagă²⁷; cum însă activitatea cercetătoarei era deja fundamentată într-o altă perioadă istorică²⁸, contribuțiile sale nu au părut să se extindă pe intervalul nostru de interes.

²⁵ V. „The Germans from Southern Bessarabia (Bugeac). From Colonisation to Repatriation” în Mircea Brie, Sorin Șipoș, Ioan Horga (coord.), *Ethno-confessional realities in the Romanian area: historical perspectives (XVII-XX centuries)*, Editura Universității din Oradea, 2011, pp. 293-306. Pentru spațiul românofon (și strict pentru tratarea perioadei istorice de după Primul Război Mondial) nu am putut identifica anterior acestui studiu decât un singur alt titlu referitor la evoluțiile colectivității germane din Sudul Basarabiei, acela al Svetlanei Guz, „Situația coloniștilor germani în timpul aplicării reformei agrare din 1918-1920 în Basarabia”, v. *Revista de istorie a Moldovei*, nr. 1 (25), 1996, Chișinău, pp. 47-53.

²⁶ V. „Zionism - from the left to the right side of the political ideologies. Reflecting the Zionist trends in the life of the Jewish communities from Southern Bessarabia and the Lower Danube” în *Valahian Journal of Historical Studies*, vol. 17, august 2012, pp. 81-85 și „Aspecte comparative privind integrarea comunităților evreiești din jurul Gurilor Dunării în structurile României interbelice: Sudul Basarabiei versus Vechiul Regat” în *Danubius*, XXX, Editura Muzeului de Istorie Galați, 2012, pp. 351-374. În anul 2016 acest studiu avea să devină o lucrare mai amplă, v. *Aspecte din viața comunităților evreiești din jurul Gurilor Dunării (până în 1938). Mituri istoriografice, percepții contemporane și realități istorice*, Istros, Brăila, 2016.

²⁷ V. de pildă „Învățământul în localitățile populate de germani din Basarabia interbelică” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 11-12, 2012, pp. 35-37; Eadem, „Considerații privind repatrierea germanilor basarabeni” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 13-14, 2013, pp. 216-219.

²⁸ V. „Considerații privind învățământul în localitățile etnicilor germani din Basarabia în secolul XIX-începutul secolului XX” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 2, 2007, pp. 191-194; „Considerații privind viața religioasă în localitățile etnicilor germani din Basarabia în secolul XIX-începutul secolului XX” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 3, 2008, pp. 150-153; „Unele considerații privind evoluția

Coincident acestor aplecări asupra etnicității germane caracteristice Bugeacului, în anul 2014 apare prima lucrare recentă amplu dedicată istoriei unei populații minoritare din Sudul Basarabiei: cartea lui Ute Schmidt – *Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră*²⁹. Autoarea, aplecată de cu ani înaintea asupra istoriei populației germane stabilite în Basarabia în secolul XIX, tratează într-un studiu vast și complex întreaga evoluție istorică, politică, economică, socială, culturală a acestei comunități, explicând sistematic conjuncturile prin intermediul cărora ajunseser ea să se găsească în stăpânirea Bugeacului, parcursul ei anevoios până la stabilirea în noua patrie, tribulațiile suferite în timpul constituirii coloniilor, manierele de organizare a vieții într-un ținut și sub autoritatea unui Stat complet necunoscute, dezvoltarea domeniilor de conviețuire comunitară (religie, educație, cultură, economie productivă, edilitate), relaționarea cu seminiile învecinate. Cercetarea lui Ute Schmidt nu este concentrată pe un anumit interval, însă grosul ei este aplecat asupra istoriei antebelice a coloniilor. Având obiectivul de a compune o trecere completă peste existența acestora în Sudul Basarabiei, autoarea nu a omis însă să se oprească și asupra epocii interbelice, înainte de a trata procesul de repatriere desfășurat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și condițiile care i-au așteptat în Reich pe acești etnici ce nu erau nici ruși, nici români, nici germani „curați”, ci câte puțin din toate. Neputând fi exhaustivă, listarea sa tematică și cronologică oferă excelente puncte de referință în analizarea dinamicilor interacționale. Lucrarea aduce mereu în discuție perspectiva „celuilalt”, a minoritarului pus în situația de a gestiona cumulusul de modificări produse asupra vieții sale comunitare în urma intervenției unei autorități superioare. Pe acest fond, Schmidt a ales să rezume în capitolul său interbelic elemente precum semnificația momentelor politico-simbolice în relația dintre Statul român și minoritarii germani, evoluțiile contactelor lor în ceea ce privea normativizarea economică și culturală, manierele în care a înțeles să se protejeze comunitatea etnică, dar și felul în care ea a ajuns să se cupleze la emanațiile politico-identitare ale spațiului german în detrimentul celor ale Statului în care își duceau efectiv viața.

Dacă pentru grupul etnic german am avut sprijinul unor aplecări analitice care, aduse împreună, ne-au sprijinit mulțumitor în retrasarea evoluțiilor interbelice ale comunității respective, în cazul altor minorități ale regiunii sud-basarabene istoriografia nu ni s-a arătat la fel de generoasă. Pentru situația găgăuzilor și cea a bulgarilor, de pildă, atunci când nu ridică probleme de accesibilitate, studiile sesizabile au rareori un conținut care să ne poată lămuri cum se cuvine asupra transformărilor sociale suferite în răstimpul interbelic de aceste două colectivități. Altminteri, privite sub parametri generali, istoriografiile lor specifice s-au dezvoltat relevabil de-a lungul timpului. Referindu-ne la mediul de limbă și cultură românească, observăm că un interes universal de studiu s-a manifestat încă din perioada antebelică, elitele intelectuale arătându-se interesate de cartografierea istorică și etno-culturală a spațiilor locuite de români. Cunoașterea etno-demografică a viitoarelor provincii alipite a fost astfel deschisă încă dinaintea de Primul Război Mondial și de Unire, fiind scoase la lumină informații inedite despre colectivitățile care le populau. Multe studii s-au ocupat de procesul etnogenetic al celor două populații minoritare anterior menționate, de căutarea rădăcinilor lor biologice și culturale ori de retrasarea faptelor istorice în urma cărora ele au ajuns să se așeze pe teritoriile viitorului Stat românesc unitar. În perioada interbelică, atunci când studierea minorităților naționale a devenit o necesitate și un obiectiv strategic în politica internă și externă a Statului român, titluri fundamentale au crescut numărul și calitatea produselor istoriografice privind populațiile de găgăuzi și bulgari. Primul cercetător de origine română care s-ar fi aplecat atunci asupra istoriei specifice a coloniștilor transdanubieni ar fi fost

culturii în localitățile etnicilor germani din Basarabia în secolul XIX-începutul secolului XX” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 4, 2008, pp. 95-98, dar și *Emicii germani din Basarabia: evoluție demografică, social-economică și cultural-spirituală (1814-1917)*, teză de doctor în istorie [manuscris], Institutul de Istorie, Chișinău, 2018.

²⁹ Apărută la editura Cartier din Chișinău sub traducerea Cristinei Grossu-Chiriac.

Gheorghe Dragomir³⁰. Alte studii utile au fost cele ale lui Paul Mihailovici³¹, M. Roman³², Theodor Holban³³ și Ion Nistor³⁴. La finalul interbelicului găgăuzii sud-basarabeni au fost studiați din perspectivă lingvistică de către George Mihail Dragoș și din perspectivă antropologică de cercetătoarea română de origine rusească Olga Necrasov³⁵. Condițiile politico-culturale ale răstimpului dintre cele două războaie mondiale le-au oferit intelectualilor minoritari înșiși oportunitatea și resursele de a mări perspectiva de cunoaștere asupra propriilor comunități regionale. În registrul intern al istoriografiei bulgaro-găgăuze, contribuții notabile au fost considerate cele ale lui Vladimir Diacovici³⁶, Dimitar Mincev³⁷, B. Manoff³⁸ ori Mihail Guboglu³⁹. În cazul specific al găgăuzilor, faima celui ce le-a retrasat în perioada interbelică parcursul istoric i-a revenit indisputabil clericului Mihail Ciachir. Contribuțiile sale editoriale s-au dovedit fundamentale pentru dezvoltarea cunoașterii găgăuzilor despre propria istorie și cultură, pentru popularizarea acestora în rândul românilor majoritari și pentru tatonarea concilierii culturale în cadrul unui Stat național, concentrat asupra propriilor nevoi și interese⁴⁰. Studiarea acestui popor turcic creștinat a continuat în perioada postbelică⁴¹, dar și în anii 1990 prin contribuțiile aduse de Constantin Rezachevici⁴² ori Mihaela Babușka⁴³. În anii 2000 s-au evidențiat numeroase lucrări ale lui Anatol Măcriș, iar în anii 2010 colectivitatea științifică

³⁰ Cu lucrarea *Coloniile bulgare din sudul Basarabiei*, Tipografia Națională, Tulcea, 1923. Întăietatea istoriografică îi este acordată de Ivan Duminică în „Viața spirituală a bulgarilor din Basarabia română în anii 1856-1878”, *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. IX-X, 2011, Chișinău, p. 93.

³¹ V. „Bibliografie bulgară și rusă referitoare la Basarabia și coloniștii bulgari” în *Arhivele Basarabiei*, an 4, nr. 4, 1932, pp. 322-325.

³² V. „Turcii de rit creștin (Găgăuții): Scurt istoric. Situația Găgăuților din sudul Basarabiei. Raporturile cu bulgarii. Încercări de bulgarizare” în *Revista Societății Culturale Dobrogene*, an XVII, Cernăuți, 1936.

³³ V. „Știri noi despre bisericile și populația creștină din sudul Basarabiei” în *Arhivele Basarabiei*, an 8, nr. 4, 1936, pp. 266-275.

³⁴ V. *Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia*, lucrare din seria *Analelor Academiei Române*, Memoriile secțiunii istorice, Seria III, tom XXVI, București, 1944.

³⁵ V. George-Mihail Dragoș, „Flora și fauna în toponimia Basarabiei. Elemente turcești” în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide” Iași*, vol. VII-VIII, 1940-1941, pp. 198-229, respectiv Olga Necrasov, *Le problème de l'origine des gagaouz et la structure anthropologique de ce groupement ethnique*, Institutul de Arte Grafice, Iași, 1940, 32 pp. plus 3 planșe. Un rezumat al întreprinderilor lor se regăsește la Dan Prodan, „Preocupări de orientalistică-turcologie în România de la Marea Unire până la instaurarea regimului comunist (1918-1948)” în *Acta Moldaviae Septentrionalis*, nr. III, 2004, pp. 194, respectiv 183.

³⁶ V. *Basarabia bulgară*, Tipografia Acc. Dr. Radical, Sofia, 1918, apoi *Bulgarii din Basarabia*, Sofia, 1930.

³⁷ V. *Bulgarii din Basarabia de Sud*, Imprimeria „Grafica Modernă”, Constanța, 1938.

³⁸ V. *Originea găgăuzilor*, traducere din bulgară de N. Bartzaria, Tipografia Universul, București, 1940.

³⁹ V. „Găgăuzii în lumina istoriei”, publicat în limba originală în ziarul *Türk Birliği* din Bazargic (nr. 19/1939). Un rezumat al considerațiilor lui Mihail Guboglu în Dan Prodan, „Preocupări de orientalistică-turcologie în România de la Marea Unire până la instaurarea regimului comunist (1918-1948)”, pp. 86-88. Articolul a reprezentat un extras din teza de doctor a lui Guboglu, care se pare că nu a mai fost niciodată publicată în formă completă din pricina tulburărilor provocate de cel de-al Doilea Război Mondial.

⁴⁰ Cea mai concentrată lucrare istoriografică a lui Mihail Ciachir este *Istoria găgăuzilor din România*, Chișinău, 1933. Publicistica sa privind limba, religia, manierele comunitare ale găgăuzilor au fost culese de Victor Tsvirkun, Ivan Duminică, Vitaly Syrf, Tatiana Zaikovskaya în volumul omagial *Protoiereul Mihail Ceachir. Articole privind istoria și cultura găgăuzilor din Basarabia publicate în revista „Viața Basarabiei”*, Lexon Prim, Chișinău, 2018. Pentru un rezumat al acestora din urmă, dar și al conținuturilor altor scrieri ale sale, v. Dan Prodan, „Preocupări de orientalistică-turcologie în România de la Marea Unire până la instaurarea regimului comunist (1918-1948)”, pp. 177-182.

⁴¹ V. articolele din anii 1960-1970 ale lui Vladimir Drimba privind istoria, morfo-sintaxa și dialectologia limbii găgăuze.

⁴² V. „Găgăuzii” în *Magazin Istoric*, an XXXI, nr. 5 și 6, mai-iunie 1997, pp. 60-63, respectiv 64-68.

⁴³ V. „Considerații privind originea și evoluția istorică a găgăuzilor” în *Caiețele Laboratorului de Studii Otomane*, București, Nr. 2 (1993), pp. 7-16.

din Republica Moldova a oferit oarece atenție istoriei coloniștilor transdanubieni⁴⁴. La finele unei liste suficient de generoase ne aflăm totuși în poziția de a constata că prea puțin din conținutul tuturor acestor studii este de folos propriului nostru demers de cercetare a spațiului sud-basarabean. În cazul populației găgăuze încercările de descifrare a parcursului existenței sale au determinat ca majoritatea analizelor ce i-au fost dedicate să se ocupe mai cu seamă de istoria ei medievală și modernă. Colectivitatea de bulgari sud-basarabeni pare să se regăsească în aceeași situație, cu toate că s-a aflat sub o necesitate mai puțin urgentă de determinare a străfundurilor istoriei sale. Interesându-ne în mod special, interbelicul este foarte slab acoperit ca perioadă de viațuire comunitară în cazul ambelor grupuri regionale, lacună ce abia începe să fie timid soluționată. Contribuții utile au fost cea din anul 2014 a lui Pavel Moraru⁴⁵ (care a tratat relațiile dintre majoritate și minoritatea bulgară sud-basarabeană la finalul perioadei interbelice), cea din 2016 a lui Dimitris Michalopoulos⁴⁶ (care a urmărit tratativele diplomatice interbelice privind drepturile religioase ale turcilor ortodocși), ori cele din anii 2015-2017 ale lui Ivan Duminiță⁴⁷ (ce ne oferă informații din istoria politico-comunitară a găgăuzilor și bulgarilor sud-basarabeni). Din păcate, alte câteva titluri ce ar fi fost folositoare cercetării noastre au fost identificate doar ca rezumate ale unor prezentări științifice⁴⁸. Astfel, cu toate că prezintă per total un potențial real de cunoaștere, fondul istoric al colectivităților bulgare și găgăuze ne rămâne momentan inadecvat acoperit pentru intervalul interbelic.

Ajungând la finalul nucleului nostru istoriografic, observăm că fiecare dintre analizele numite ne oferă câte o perspectivă complementară, dar că nici una dintre ele nu tratează întregul pe care ni l-am formulat drept obiect de interes. Cu toate că fiecare nouă apariție a suplimentat aspectele prin care putem urmări evoluțiile mediului comunitar aflat sub îngrijirea Statului român interbelic, reprezentativitatea tuturor acestor analize rămâne limitată, lăsându-ne dorind să extindem privirea și înțelegerea asupra fenomenelor dezvoltate în mediul particular al Basarabiei și al Sudului său. Acest fapt pune în lumină oportunitatea dezvoltării propriului nostru demers de cercetare.

⁴⁴ V. Dinu Poștarencu, „Coloniștii transdanubieni din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. XVII, 2015, pp. 65-71; Idem, „Bulgarii din Bascalia” în *Бессарабските българи: История, култура и език* [Bulgarii basarabeni: istorie, cultură și limbă], editori Nikolai Chervenkov, Ivan Duminiță, Lexon-Plus, Chișinău, 2014, pp. 115-119; Valentin Tomuleț, „Negustori bulgari în structura etnică a burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1868)” în *Ibidem*, pp. 120-138; Alexandru Cerga, „Lăcașurile sfinte ale bulgarilor din satele Cairacliă și Corten, raionul Taraclia” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. XVII, 2015, pp. 72-76 ș.a.

⁴⁵ V. „Minoritatea bulgară din Basarabia în perioada regimului Antonescu” în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, 2014, pp. 33-43.

⁴⁶ V. „The Metropolitan of the Gagauz: Ambassador Tanrıöver and the problem of Romania’s Christian Orthodox Turks” în *Turkey and Romania: a history of partnership and collaboration in the Balkans*, International Balkan Annual Conference, Book Series 4, Istanbul, 2016, pp. 567-573.

⁴⁷ V. Ivan Duminiță, Stepan Bulgar, „Găgăuzii din Basarabia în contextul relațiilor româno-turce în perioada 1931-1940: istorie și personalități” în *Archiva Moldaviae*, VII, 2015, pp. 57-78; Ivan Duminiță, „Policy options of the Bulgarians of Bessarabia during 1918-1940” în Sorin Radu, Oliver Jens Schmitt (ed.), *Politics and Peasants in Interwar Romania: Perceptions, Mentalities, Propaganda*, Cambridge Scholars Publishing, 2017, pp. 513-542; Idem, „Cu privire la modernizarea orașului Comrat în perioada interbelică (1918-1940)” în *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. XXV (2019), pp. 67-73.

⁴⁸ V. de pildă Ivan Duminiță, „«Cursuri bulgare» pentru pedagogi în Bolgrad (1918)”; Idem, „Bulgarul Krste Misirkov și problema Basarabiei (1917-1918)”; Idem, „Dimitar Mincev (1905-1973) – Un cercetător uitat al bulgarilor din Basarabia”; Mihail Chilaru, „Mișcarea iredentistă bulgară din sudul Basarabiei – anii '20-'30 ai secolului XX”.